

Transnationalia

**Familienetwerken tussen Suriname en Nederland
in Transnationaal Perspectief**

Carina de Boer

'We are bridging cultures and countries'

Transnationalia

Familienetwerken tussen Suriname en Nederland in Transnationaal Perspectief

Deze thesis is ingediend ter afsluiting van de

Master Culturele Antropologie:

Multiculturalisme in vergelijkend perspectief

Naam: Carina de Boer

Datum: Augustus 2010

Instelling: Universiteit Utrecht

Begeleiding: Dr.Ir. Yvon van der Pijl

Email: carina_deboer@hotmail.com

Inhoudsopgave

Voorwoord	4
Hoofdstuk 1 Transnationaal onderzoek	6
§ 1.1 Inleiding.....	6
§ 1.2 Onderzoekslocatie en -populatie	13
§ 1.3 Methodologie.....	15
Hoofdstuk 2 Migratie en mobiliteit	19
§ 2.1 Migratiestromen van Suriname naar Nederland.....	20
§ 2.2 ‘Heimwee- en <i>roots</i> -toeristen’ en remigranten.....	25
§ 2.3 <i>Belonging</i> en identiteit: Waar voel jij je thuis?	27
§ 2.4 Mobiliteit is geen vanzelfsprekendheid	32
Hoofdstuk 3 We houden contact: Informatie- en communicatietechnologieën	35
§ 3.1 Van brief tot ‘krabbel’	35
§ 3.2 ICT-gebruik door migranten: Een gevaar voor de integratie?.....	40
§ 3.3 Surveillance	43
Hoofdstuk 4 Zendingen	46
§ 4.1 Pakkettendienst: geen wachtie wachtie meer?.....	47
§ 4.2 Remittances: verleden tijd?	50
§ 4.3 Verwachtingen.....	53
Hoofdstuk 5 Afsluiting: <i>Transnationalia</i>	56
Bibliografie.....	61
Bijlagen	66
Informanten	66
Geraadpleegde bedrijven en instanties	67
Betrokken internetsites	67

Voorwoord

“*Migration processes are complicated human dramas*”. Zo begint Levine (1987) ‘The Caribbean Exodus’ om aan te geven dat de scheiding met ‘thuis’ en het alledaagse leven vaak een moeilijke periode met zich meebrengt voor migranten. Transnationale activiteiten bieden uitkomst om het contact met het herkomstland te onderhouden. Door de lange relatie van Suriname en Nederland is het dan ook niet verwonderlijk dat er Surinaamse transnationale netwerken zijn ontstaan. Voor mijn afstudeeronderzoek heb ik mij in deze families en hun transnationalisme verdiept.

Door mijn verblijf in Suriname heb ik ervaren hoe het is om afscheid te nemen van familie en vrienden, zij van tijdelijke aard, en om een buitenstaander te zijn. Voor dit onderzoek heb ik nagedacht over ethische dilemma’s en eventuele vertekening vanwege mijn afkomst als Nederlandse en mijn bias. Een belangrijke manier van kwaliteitsbewaking is tenslotte de reflectie op de rol van mijzelf als onderzoeker. Ik heb geprobeerd me zoveel mogelijk bewust te zijn van mijn invloed. Het heeft meer diepgang aan mijn onderzoek gegeven door te leven in een samenleving waar je vreemd bent en afhankelijk van mensen die je willen helpen.

Gelukkig heb ik veel lieve mensen mogen ontmoeten. Surinamers zijn over het algemeen heel hartelijke gastvrije mensen, die genieten van samen lachen en samen eten. Ik wil al mijn respondenten hartelijk bedanken voor hun enthousiaste medewerking aan mijn onderzoek. Dankzij jullie is mijn onderzoek soepel verlopen en heb ik eerlijke informatie kunnen verwerven. Ik vond het prettig om te ervaren dat jullie het interessant vonden om met mij over jullie familie te praten en jullie meningen te delen. Ik ben heel dankbaar voor de vrienden die ik Suriname heb gemaakt en voor de steun van mijn vrienden in Nederland.

Veel dank gaat uit naar Yvon van der Pijl voor haar stimulerende begeleiding. Yvon nam de tijd voor onze gesprekken en na haar feedback was ik weer gemotiveerd om verder te schrijven. Mijn eigen familie is tijdens mijn onderzoek ook getransformeerd in een transnationaal familienetwerk. Bedankt voor alle lieve ondersteunende mailtjes en berichtjes. Moeilijke momenten in mijn familie hebben mij doen inzien hoe lastig het kan zijn om elders op de wereld te zijn wanneer familieleden thuis ziek zijn. Hierdoor kon ik mij wederom goed inleven in migranten die ook moet ervaren hoe het leven van familieleden elders doorgaat tijdens hun absentie. Lieve papa en mama, bedankt voor jullie onvoorwaardelijke steun en voor het geloof in mij. Dikwijls gaven mijn superzussen mij een *boost* om door te zetten en het beste uit mezelf te halen. Nadine, Mirella, Larissa en Michiel, door jullie *peptalks* en

ondersteuning ben ik positief gebleven op moeilijke momenten. Ik vond het geweldig dat sommigen van jullie mij, ondanks mama's ziekte, opgezocht hebben om samen het prachtige Suriname te verkennen. *Last but not least* lieve Chris, bedankt voor jouw vertrouwen en houden van mij. Je bent de beste!

Dankzij deze personen heb ik een geweldige onderzoekstijd gehad in Suriname en in Nederland en is deze thesis met veel plezier en enthousiasme tot stand gekomen.

Hoofdstuk 1 Transnationaal onderzoek

§ 1.1 Inleiding

In het vliegtuig naar Paramaribo is het vol en rumoerig. Voor bijna drie maanden zal ik in Suriname verblijven voor mijn afstudeeronderzoek over transnationale familienetwerken. Ik heb expres voor Surinam Airways gekozen om alvast midden in de Surinaamse sfeer te belanden. Dit lukt behoorlijk, want ik zit naast een Surinaamse mevrouw van middelbare leeftijd die net twee maanden bij haar twee zussen in Nederland is geweest. Als we opstijgen hoor ik gesnik. “*Gaat u uw familie missen?*” vraag ik. ‘Ja’, zegt ze met een behuild gezicht. Ik krijg ook weer even tranen in mijn ogen, want ik heb ook net afscheid genomen van mijn familie. Mijn buurvrouw spreekt niet heel goed Nederlands, maar ze vindt het gezellig om met mij te kletsen. Ze woont niet in Paramaribo maar in een klein dorpje waar haar man een groot stuk land heeft. Ik merk dat mijn onderzoek over transnationale familienetwerken direct van start is gegaan. Mijn Javaans-Surinaamse buurvrouw heeft een broer in Suriname wonen, een broer en een zus op Aruba en twee zussen in Nederland. De familieband is sterk ondanks de landsgrenzen en ze bezoeken elkaar de laatste jaren behoorlijk vaak. Afgelopen jaar werd hun vader negentig jaar en zijn ze allemaal naar Suriname gekomen om een groot feest en een mooie reünie te vieren.

Ondertussen voel ik het enthousiasme van de andere Surinaamse passagiers hoe meer we Paramaribo naderen. Ik vraag mijn buurvrouw of ze blij is om haar familie straks weer te zien in Suriname. “*Nou, nu ben ik niet echt blij, want ik moet ook mijn familie missen*”. Opnieuw zie ik haar tranen en ik probeer haar te troosten. Mijn buurvrouw vindt het behoorlijk lastig dat haar familie zo verspreid woont. Zeker één keer per jaar bezoekt ze een van hen. Haar zussen zijn naar Nederland gekomen voor de Onafhankelijkheid in 1975, omdat het toen nog makkelijk was, Suriname hoorde immers bij Nederland. Zij gingen op vakantie, maar zijn niet meer terug gegaan naar Suriname. Enkel voor familiebezoeken. In het ‘begin’ hebben zij elkaar bijna tien jaar niet gezien. Mijn buurvrouw vertelt dat zij ook wel in Nederland zou willen wonen, maar haar man wil dit niet. Hij heeft nou eenmaal een stuk grond in Suriname en hierdoor kunnen ze zich ook behoorlijk in eigen levensbehoeften voorzien. Ook hebben haar dochters geen ambitie om Suriname te verlaten.

Een uurtje voordat we aankomen, gaan de lichten in het vliegtuig aan. Blijkbaar moet iedereen wakker worden. Het was de hele vlucht al rumoerig, maar nu lijkt iedereen vol energie te zijn. Na de landing klinkt een enthousiast applaus en ook klinkt er Surinaamse

muziek. Er wordt in het *Sranan*, de Surinaamse taal¹, gezongen en mijn buurvrouw zingt mee net zoals de meeste passagiers. Dan ook een lied dat ik kan meezingen: “*ala presie komisi d’abotri...*”². Zodra ik mijn koffer van de band heb gehaald, zeg ik mijn buurvrouw nog even gedag. Zij staat nog te wachten bij de bagageband. “*Oh, lieverd! Een hele fijne tijd hier*”. Ik krijg drie dikke zoenen van haar. Ik voel de warmte van Suriname.

De verwevenheid van Suriname en Nederland is uit dit voorbeeld op te maken. Rondom de Onafhankelijkheid van Suriname in 1975 en daarna zijn grote delen van de Surinaamse bevolking naar Nederland gemigreerd. In het jaar 2000 woonden er 300.000 Surinamers in Nederland (Gowricharn, 2004). Het is niet meer dan logisch dat gescheiden families op de hoogte van elkaar wilden en nog altijd willen blijven. Uit de geschiedenis kennen we voorbeelden, maar ondanks de Onafhankelijkheid zijn er vandaag de dag ook nog vele connecties tussen beide landen. Een grote rol hierbij spelen transnationale familienetwerken. Familierelaties zijn vaak intens. Ook wanneer familieleden naar een ander land migreren zoeken zij naar mogelijkheden om het contact te behouden.

Voor mijn buurvrouw in het vliegtuig was dit een complexe situatie. Enerzijds miste zij haar thuis en familieleden in Suriname, maar eenmaal in het vliegtuig op weg naar Suriname realiseerde zij zich dat zij nu haar zussen in Nederland weer moet missen. Het onderhouden van contacten binnen Surinaamse families kent veel verschillende vormen. Behalve het opzoeken van familie bieden ook pakketdiensten en informatie- en communicatietechnologieën, als telefonie en het internet, uitkomst om in contact te blijven met dierbaren. Informatie- en communicatietechnologieën zullen in deze scriptie veelal aangeduid worden als ICT’s.

De verschillende manieren van contact binnen transnationale familienetwerken tussen Suriname en Nederland zijn een interessant onderzoeksonderwerp. Transnationalisme heeft veel discussies losgemaakt met betrekking tot identiteit, burgerschap en *belonging*. Waar horen migranten ‘thuis’ en waar vinden zij zelf dat hun ‘thuis’ is? In deze thesis zal naar voren komen dat thuisgevoelens niet altijd behoren tot een natiestaat. Ook kunnen de levens van migranten vaak niet binnen één of zelfs twee natiestaten bestaan. “*We see moving images meet deterritorialized viewers*” (Appadurai, 1996: 19). Arjun Appadurai analyseert een mondialiserende wereld met media, beelden en migranten. Mensen en dingen bewegen over

¹ In Suriname worden meerdere talen gesproken. *Sranang Tongo* of kort *Sranang* is een mix van verschillende talen, o.a. Engels, Nederlands, Spaans en verschillende Afrikaanse talen. Het is ontstaan ten tijde van de kolonisatie van Suriname waarbij slaven uit Afrika aangevoerd werden om op de plantages te werken.

² Vertaling uit het *Sranang Tongo*: Elke keuken heeft een keukenprinses.

de wereld, maar hun ontmoeting hoeft niet altijd binnen landsgrenzen plaats te vinden. Dit zorgt voor verwarring in de theorieën die steunden op het continue bestaan van de natiestaat als sociaal culturele eenheid in belangrijke sociale veranderingen. Media en nieuwe technologieën maken dat mensen, dingen en ideeën sneller over de mondialiserende wereld bewegen. Appadurai zegt dat dit maakt dat we begrippen als ‘tijd’ en ‘ruimte’ moeten herdefiniëren. Een dergelijke conceptualisering van globalisering waarbij nadruk wordt gelegd op een fundamentele herordening van tijd en ruimte wordt gedaan door David Harvey (1990). Harvey noemt de versnelling die plaats vindt in sociaal-culturele en economische processen *time-space compression*. Voorbeelden hiervan zijn de aanleg van spoorwegen, de telegraaf, telefonie, radio, vliegverkeer, televisie en nieuwe vormen informatie- en communicatietechnologieën, die er als het ware voor zorgen dat de wereld krimpt (Harvey, 1990: 230). De wereld transformeert in een mondiaal dorp³ waarbij grenzen vervagen.

Transnationale familienetwerken hebben alles te maken met deze veranderingen door mondialisering. Families kunnen wellicht opgesplitst zijn door een massa aan water, maar zij vergeten elkaar niet. Dit betekent niet het einde van hun contact, maar het begin van nieuwe sociaal-culturele velden, ‘transnationale velden’. Dit maakt dat bepaalde migratietheorieën in twijfel moeten worden getrokken. Migratie heeft namelijk niet altijd direct te maken met een internationaal politiek systeem van natiestaten waarbij het herkomstland en het vestigingsland centraal staan bij de vorming van socioculturele identificatie (cf. Olwig).

Surinaamse familienetwerken tussen Nederland en Suriname zijn onder andere interessant door de lange geschiedenis tussen beide landen, die Buddingh (1999) beschrijft in *Geschiedenis van Suriname*. Vanaf het jaar 1650 was Suriname gekoloniseerd door de Engelsen. De Tweede Engels-Nederlandse Oorlog zorgde er echter voor dat Suriname in 1667 een kolonie van Nederland werd. Suriname kreeg in 1954 de status van semi-autonoom land binnen het Koninkrijk der Nederlanden. De Onafhankelijkheid volgde pas eenentwintig jaar later op 25 november 1975 met de handtekeningen van koning Juliaana en premier Den Uyl van Nederland en het land werd de Republiek Suriname (Buddingh, 1999). Voornamelijk rond de onafhankelijkheidsperiode migreren veel Surinamers naar hun voormalige kolonisor Nederland. Het identiteitsvraagstuk is dus ondermeer interessant, aangezien het land van vestiging voor de Surinaamse migranten lange tijd hun land van herkomst gekoloniseerd heeft (cf. Gilroy 1993).

Door antropologisch veldwerk te doen in zowel Suriname als Nederland heb ik

³ De term *Global Village* is van Marshall McLuhan uit zijn boeken *The Gutenberg Galaxy: The Making of Typographic Man* (1962) en *Understanding Media* (1964).

geprobeerd de intensiteit van het contact tussen de transnationale families te categoriseren vanaf de Onafhankelijkheid tot anno 2010. Ik heb verscheidene mensen geïnterviewd en instanties en plekken bezocht die een rol spelen in het transnationalisme tussen Suriname en Nederland. Dit heb ik gedaan met behulp van de volgende hoofdvraag:

Op welke manieren wordt er vorm gegeven aan de transnationale velden tussen Surinamers en hun gemigreerde familieleden in Nederland, en hoe kan dit in een historisch perspectief geplaatst worden sinds 1975?

Om het contact binnen transnationale velden beter te begrijpen is het gepast om het begrip transnationalisme beter in kaart te brengen. De definitie van de term transnationalisme heeft een hoop discussie losgemaakt. Want wanneer is iemand betrokken in transnationale activiteiten? En wanneer is iemand een transmigrant en wanneer niet?

“The concept ‘transnationalism’ came up in the early 1990s when anthropologists noticed intense interactions between the sending and receiving countries of international migrants” (Snel 2006: 285). Sommige wetenschappers gaan ervan uit dat transnationalisme altijd al bestaan heeft. Echter, dit concept kan alleen bestaan in relatie tot nationalisme, iets dat niet altijd bestaan heeft. Het nationalisme zou ontstaan zijn aan het eind van de achttiende eeuw of het begin van de negentiende eeuw (Gellner, 1983). Gellner stelt dat de opkomst van het nationalisme een onvermijdelijk gevolg van moderniteit is waarbij hij de industriële samenleving als voorbeeld neemt. Ook Anderson gaat bij het ontstaan van nationalisme terug naar de modernisering. In zijn boek *Imagined Communities* debatteert Anderson dat naties ingebeelde politieke gemeenschappen zijn. Eric Hobsbawn schrijft een boek *Nations and Nationalism since 1780* (Hobsbawn, 1990). Meerdere auteurs beschrijven de opkomst van nationalisme rond de achttiende en negentiende eeuw, waardoor geconcludeerd kan worden dat transnationalisme daarvoor niet bestond. Hoewel ik niet ontken dat er altijd contacten zijn geweest tussen verschillende naties, heeft transnationalisme dus niet altijd bestaan. Juist in deze tijden van nieuwe technologische ontwikkelingen is het fenomeen transnationalisme de aandacht van de wetenschap waard.

Nationalistische gevoelens kunnen ervoor zorgen dat het vestigingsland graag ziet dat migranten assimileren (cf. Ghorashi). Maar kan er van migranten verwacht worden dat zij hun ‘eigen cultuur’ achterwege laten om zich aan te passen? Ik denk niet dat assimilatie van belang is wanneer een groot deel van een natie niet louter binnen rigide landsgrenzen leeft. De volgende definitie van Snel, Engbersen en Leerkes (2006) over transnationale migratie maakt duidelijk dat de aankomst in een ander land niet per direct assimilatie betekent.

“... transnational migration is a pattern of migration in which persons, although they move across international borders, settle and establish relations in a new state, maintain ongoing social connections with the polity from which they originated. In transnational migration people literally live their lives across international borders. Such persons are best identified as “transmigrants””.

Deze definitie maakt duidelijk dat er niet louter binnen nationale grenzen van één bepaald land wordt geleefd door transmigranten (cf. Olwig 2007). Ook Surinamers en hun gemigreerde familieleden leven niet binnen nationale grenzen maar overschrijden deze en hebben met meerdere landsgrenzen te maken. Glick Schiller en Levitt (2004) noemen het terrein van transmigranten ‘sociale velden’. Zij proberen de gelijktijdigheid van verschillende sociale velden te analyseren. Bij deze sociale velden lijken slechts relaties en gevoelens een rol te spelen. Maar ook de materiële kant van transnationalisme is van belang in mijn onderzoek. Voorbeelden hiervan zijn geldzendingen en het versturen van pakketten. Daarom zal ik spreken van ‘transnationale velden’ tussen Suriname en Nederland. Transnationale velden omvatten zowel het materiële contact als communicatie, en bovendien spelen emoties en gevoelens van *belonging* een rol.

Meerdere auteurs, (e.g. Snel, Engbersen en Leerkes, 2006; Glick Schiller en Levitt, 2004), suggereren dat transnationalisme niet een ‘state of being’ is, maar een doorlopend proces. Een voorbeeld van Rachael, een jonge vrouw en alleenstaande moeder van twee kinderen die ik in Suriname geïnterviewd heb, maakt duidelijk dat transnationalisme niet uit een enkele momentopname bestaat, maar uit een doorlopend proces van voortdurend heen en weer reizen en verhuizen tussen Suriname en Nederland. Rachael is geboren in Suriname. In 1995 vertrekt zij op vijftienjarige leeftijd naar Nederland, waar zij zes maanden verblijft voor medische redenen. In 1998 is zij opnieuw naar Nederland gegaan, ditmaal uit economische redenen, maar tevens omdat familie van haar al in Nederland woont. *“Er wonen geen broers en zussen van mijn moeder in Suriname. Ik wilde dus gewoon liever in Nederland zijn”*. Rachael vindt werk in Rotterdam in een café en na het behalen van een cursus sociale hygiëne wordt ze bedrijfsleidster. In 2007 besluit ze te remigreren naar Suriname om meer tijd met haar vader door te brengen, waar ze nooit veel contact mee had. Haar moeder kwam vrijwel elk jaar een keer op bezoek in Nederland, maar voor haar vader was dit complex, omdat hij ex-militair was en moeilijk een visum voor Nederland kon krijgen. Haar vader is enkele maanden geleden overleden en Rachael denkt erover om weer in Nederland te gaan wonen. *“Ik probeer me wel aan te passen (in Suriname), maar dit is niet het systeem dat ik gewend*

ben. In Nederland kan je veel sneller je doel bereiken". In Suriname kan ze moeilijk aarden en ze heeft veel telefonisch en internet-contact met haar zusje in Nederland. Rachael woont nu bij haar moeder in Paramaribo met haar twee kinderen. *"Ik baal nu, ben weer thuis, ik heb geen eigen huis."* Haar kinderen hebben de Nederlandse nationaliteit, maar Rachael zelf heeft een Surinaams paspoort waardoor het moeilijk is om naar Nederland te remigreren.

Het leven van Rachael is een doorlopend proces waarbij zij zich soms gelijktijdig in verschillende sociale en transnationale velden bevindt. Het bestaat uit verschillende handelingen, activiteiten en zendingen, maar ook relaties, gesprekken en gevoelens. Het doorlopend proces van transnationalisme zal ik *transnationalia* noemen. *Transnationalia* omvat de transnationale velden waarover ik eerder sprak en is dus niet een proces dat binnen landsgrenzen plaatsvindt. De transnationale velden geven de dimensies weer waarbinnen transnationaal contact plaatsvindt. *Transnationalia* omvat tevens de transnationale activiteiten die plaatsvinden in transnationale velden. Het kan beschreven worden als een nieuwe wereld waarbinnen contact tussen familieleden over de wereld plaatsvindt. Familienetwerken tussen Suriname en Nederland weerspiegelen *transnationalia* in deze thesis. Soms vindt een transnationale activiteit deels plaats binnen landsgrenzen, soms ook in een totaal andere dimensie dat landsgrenzen overstijgt. Binnen *transnationalia* is het daarom complex om over natiestaten te spreken, het is een grensoverstijgende wereld. Surinaamse transnationale familienetwerken met alle verscheidene dimensies en aspecten laten zien hoe *transnationalia* tot stand is gekomen en hoe het wellicht fungeert in een postnationale wereld.

Binnen *transnationalia* heb ik een indeling gemaakt volgens *the social imaginary* van Arjun Appadurai. Appadurai (1996) geeft in zijn boek *Modernity at Large* een beeld van een postnationaal wereldsysteem met een nieuwe '*global cultural economy*'. Hij geeft een benadering om deterritoriale stromen van culturele invloeden vast te stellen. Appadurai onderscheidt bij mondiale culturele processen verschillende *scapes*: *ethnoscapes*, *technoscapes*, *financescapes* op basis van deze drie *scapes* worden *mediascapes* en *ideoscapes* geconstrueerd. Deze 'landschappen' hebben juist geen betrekking op landsgrenzen, maar zijn de bouwstenen van nieuwe *ingebeelde werelden*. Appadurai spreekt van meerdere werelden omdat de context van het leven op aarde, de visie en de hoek, voor eenieder anders is. *"Indeed, the individual actor is the last locus of this perspectival set of landscapes, for these landscapes are eventually navigated by agents who both experience and constitute larger formations, in part from their own sense of what these landscapes offer"* (1996: 33). Appadurai's *scapes* zijn van toepassing op de categorisering die ik maak betreft *transnationalia*. Elk van deze *scapes* zullen in de volgende hoofdstukken verder aan bod

komen.

In hoofdstuk één zal ik mijn onderzoek nader toelichten. Daar kunt u lezen wat ik onderzocht heb tijdens mijn veldwerkperiode van vier maanden en hoe ik dit heb aangepakt. In hoofdstuk twee gaat het specifiek om de verschillende migratiestromen die vanaf 1975 te onderscheiden zijn. Deze migratiestromen vallen onder de *ethnoscape* van Appadurai, waarbij wordt gekeken naar de beweging van mensen over de wereld. Uit dit tweede hoofdstuk zal blijken dat huidige migratietheorieën te veel gefocust zijn op het vestigingsland of anderzijds het land van herkomst. De reden van migratie en de mate waarin migranten zich binnen *transnationalia* bevinden is van belang voor het levensverhaal van mijn respondenten. Mobiliteit is lang niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid. Hoewel er ideeën bestaan over het einde van een wereld gedomineerd door natiestaten, hebben natiestaten nog altijd veel invloed op migratie en migranten. Welke beperkingen en vrijheden kennen Surinamers in hun bewegingsvrijheid?

Verscheidene manieren van communicatie worden uiteengezet in hoofdstuk drie. Brieven, telefoneren, mailen en chatten zijn voorbeelden van communicatie. Appadurai's *technoscape*, de verspreiding van beelden, ideeën, emoties en gesprekken middels technologie, is van toepassing op de nieuwere vormen van communicatie. Ook kan de *technoscape* echter bijdragen aan een gevoel van *surveillance*, waarbij de familieleden zich gecontroleerd voelen door elkaar. *Transnationalia* zorgt voor een verandering van tijd en ruimte, waardoor de wereld kleiner lijkt te worden en familieleden verspreid over de wereld toch sneller op de hoogte zijn van elkaar. De *technoscape* kan ervoor zorgen dat roddels sneller de ronde doen of dat familieleden druk ervaren wegens een gevoel van *surveillance*. Welke *scapes* van toepassing zijn op de zendingen tussen Suriname en Nederland leest u in hoofdstuk vier. Hier ga ik in op het sturen van pakketten, goederen en geldzendingen. Maar ook op de invloed van deze zendingen op sociale relaties en de verwachtingen die het met zich mee brengt. Hoe afhankelijk zijn de Surinamers van de Surinaamse Nederlanders? En in welke mate kunnen Surinaamse Nederlanders onafhankelijk zijn van Suriname? Over de onderlinge (on)afhankelijkheid van elkaar binnen transnationale Surinaamse families in Nederland en Suriname bestaan veel meningen die wellicht in deze tijd bijgeschaafd moeten worden. Het laatste afsluitende hoofdstuk zal een reflectie geven op *transnationalia*, de *scapes* die hierbij horen en de invloed op sociale relaties. Kortom een overzicht en een conclusie van het transnationalisme ten aanzien van Surinaamse familienetwerken dat bijzondere veranderingen heeft doorgemaakt sinds de Onafhankelijkheid. Door middel van de analyse over Surinaamse transnationale familienetwerken wordt duidelijk dat het huidige

migratiedebat aanpassingen zal moeten maken, omdat het denken binnen landsgrenzen van het vestigingsland of het herkomstland niet voldoet.

§ 1.2 Onderzoekslocatie en -populatie

Hoewel het binnen de antropologie lange tijd gebruikelijk is geweest om veldwerk ver van huis te zoeken, is dit de laatste decennia niet meer zo vanzelfsprekend. Migratie is een belangrijk thema binnen antropologisch onderzoek geworden en migranten zijn overal te vinden. In de ‘eigen’ multiculturele samenleving is het onderzoeksveld vaak om de hoek. De manieren waarop migranten contact behouden met het land van herkomst binnen *transnationalia* zijn boeiende onderzoeksonderwerpen. In mijn onderzoek heb ik daarbij óók de andere kant van migratie onder de loep genomen, de zogenaamde emigratiesamenleving. Een onderzoek naar transnationalisme komt immers het beste tot uiting wanneer het onderzoek zelf ook transnationaal is. Daarom zijn zowel Suriname als Nederland mijn onderzoeksgebied geworden. Met mijn transnationale onderzoek heb ik dus ‘het klassieke verre onderzoeksveld’ gecombineerd met ‘het onderzoeksveld om de hoek’.

Vaak vormt het vestigingsland het onderzoeksgebied binnen migratiestudies, waardoor migratiestudies eigenlijk immigratiestudies worden. De focus ligt op de migranten en hierdoor worden hun familieleden in het land van herkomst vrijwel automatisch tot ‘achterblijvers’ gebombardeerd.

“The traditional, integrationist approach and the new, resistance-oriented approach to migration lead to dissimilar interpretations. The former perceives migration as a more or less one-way movement from a country of origin to a new country that sets in motion a process of social, economic, and cultural integration that is complete only when the migrants have become fully incorporated as new citizens in the receiving society” (Olwig, 2007: 271).

Evenals Olwig, heb ik kritiek op dit ‘eenrichtingsverkeer-perspectief’ op migratie. De kant van migratie die de meeste auteurs tot voor kort lieten zien, is niet de enige kant binnen het migratieproces. Migratiemotieven en voorbereidingen van de migratie komen bijvoorbeeld tot stand in het herkomstland. Bovendien vergeten de migranten hun herkomstland en familie niet. Er ontstaan nieuwe transnationale netwerken die zich niet enkel binnen landsgrenzen bevinden. Onderzoeken over migratie en transnationalisme focussen zich óf op het emigratieland óf op de immigratiesamenleving. Maar transnationalisme is interessant, omdat dit heel duidelijk een grensoverschrijdend proces is en daarom zou het in zowel het land van herkomst als in het vestigingsland onderzocht moeten worden. De Surinamers in Suriname

zullen in mijn onderzoek niet aangeduid worden als ‘achterblijvers’, omdat de focus niet ligt op de Surinaamse migranten, maar het migratieproces en transnationale familienetwerken in z’n geheel, *transnationalia*.

Allereerst ben ik in Paramaribo, Suriname, geweest. Ik heb voor de hoofdstad gekozen, omdat dit simpelweg het meeste kans biedt voor het vinden van geschikte respondenten, want de meeste inwoners van Suriname wonen in Paramaribo. Vervolgens is mijn onderzoek verder gegaan in Nederland. Ik hoopte hier familieleden te ontmoeten van mijn respondenten in Suriname. Dit is in beperkte mate gelukt, omdat niet alle Surinamers zeker wisten of hun familie in Nederland wel mee wilde werken aan het onderzoek. Dit is interessant wanneer er wordt gekeken naar de sociale verhoudingen tussen Surinamers en hun familie in Nederland, omdat Surinamers hun gemigreerde familieleden niet om deze kleine gunst willen vragen. In hoofdstuk vier zal ik verder ingaan op de sociale verhoudingen tussen Surinamers en hun gemigreerde familie, wanneer ik kijk naar de verscheidene verwachtingen van elkaar.

In Nederland heb ik vanuit mijn woonplaats Den Haag het onderzoek voortgezet. In Den Haag, Rotterdam en Amsterdam heb ik informanten geïnterviewd en instanties bezocht die van belang zijn voor de Surinaamse transnationale families. Naast Suriname en Nederland kan er nog een derde onderzoeksgebied benoemd worden. Namelijk de virtuele velden waarin ik mij begeven heb. Hiervoor heb ik sites bezocht als waterkant.net en mamjo.com, dit zijn Surinaamse fora op internet⁴. Ook heb ik gebruik gemaakt van facebook, hyves, skype⁵ en mail om te observeren hoe mijn respondenten hier gebruik van maken en om contact met hun te houden.

Hierbij kom ik bij de onderzoekspopulatie: Surinamers met familieleden in Nederland en Surinaamse Nederlanders met contacten in Suriname. In totaal heb ik vijftienvintig diepte-interviews gehouden, waarvan vijftien in Suriname en tien in Nederland. Over de methoden die ik gebruikt heb, zoals het diepte-interview, zal ik meer vertellen in de volgende paragraaf. Voor mijn vertrek naar Suriname heb ik enkele Surinaamse Nederlanders gevraagd of zij familieleden hadden in Paramaribo. Hierdoor had ik reeds enkele personen die ik in Suriname kon benaderen voor een eventueel interview. In Nederland heb ik voornamelijk via eigen contacten respondenten gevonden, wegens de hierboven genoemde reden dat Surinamers

⁴ www.mamjo.com, een Surinaams internetforum waarop berichten gepost kunnen worden om deel te nemen aan een discussie.

⁵ www.facebook.com, www.hyves.nl en www.skype.com/nl zijn sociale netwerksites. Op deze sites kan men een persoonlijk profiel aanmaken. Het dient voor vermaak en om in contact te blijven met vrienden en bekenden.

leken te twijfelen of zij hun familie in Nederland wel konden vragen om deel te nemen aan mijn onderzoek. Kortom een transnationaal onderzoek over familienetwerken waarbij ikzelf veel netwerken heb geraadpleegd voor het vinden van respondenten.

§ 1.3 Methodologie

Hoewel de antropologie zich pas vrij laat met migratie bezig ging houden, wordt er tegenwoordig een grote bijdrage geleverd vanuit deze discipline (cf. Bretell, 2000; Bretell, 2003). Vanaf de jaren zeventig worden er in toenemende mate etnografiën over migranten gepubliceerd. Antropologen willen migranten, hun motivatie om te migreren en het aanpassen in de vestigingssamenleving, beter begrijpen. Migranten worden regelmatig als groepen beschouwd. Zij worden gecategoriseerd op basis van etniciteit, religie of cultuur. Ook migratiemotieven zorgen ervoor dat migranten ingedeeld kunnen worden bij een bepaalde groep; is het een economische migrant, een gastarbeider, een vluchteling, een politiek vluchteling, een gelukzoeker of gaat het om gezinshereniging? Antropologen willen ook buiten deze categorisering kijken. In het artikel 'Migration Stories' van Bretell (2003) wordt het individuele wereldbeeld en het verhalende aspect van migranten benadrukt. In dit artikel wordt de vraag gesteld: wat kunnen we leren over migratie als algemeen proces door te kijken naar de levensverhalen van individuen? (Bretell, 2003; eigen vertaling).

'... from narrative we learn the particular as opposed to the general, and we can understand what the abstract categorizations and generalizations about migration look like on the ground, from the individual's point of view' (Bretell, 2003: 27).

Bretell geeft aan dat er meer naar individuen moet worden gekeken in plaats van groepen migranten. Migratiemotieven ontstaan niet slechts vanuit een groep, een migrant heeft ook persoonlijke redenen. Wanneer het generaliseren van migranten achterwege wordt gelaten, onthult zich een persoonsgericht onderzoeksgebied. Ik heb in dit onderzoek ook naar de persoonlijke context van mijn respondenten gekeken. Hoewel het soms moeilijk is om totaal buiten groepen te kijken, zal de focus liggen op het persoonlijk verhaal van mijn informanten met als doel een realistischer beeld van de migratiemotieven en uiteindelijk een totale context van Surinaams transnationalisme te schetsen.

Een voorbeeld is Tino, die omschreven kan worden als in Nederland verblijvende man van Creools-Surinaamse afkomst. Maar Tino vindt zichzelf geen échte Surinamer. *"Ik weet bijna niets van Suriname. Als ik Surinaams ga koken moet ik een kookboek erbij pakken"*. Hij is op zijn negende jaar naar Nederland gekomen en is tot dusver nog niet teruggeweest naar

Suriname. Zijn Nederlandse vrouw is erg benieuwd naar het land en daarom zullen zij binnenkort met hun twee kinderen Suriname bezoeken. Dit wil Tino ook om een bezoek te brengen aan zijn oma die al rond de vijftig jaar oud is en waar het momenteel niet zo goed mee gaat. Door individuen te categoriseren naar herkomstland of culturele achtergrond kunnen er makkelijk misplaatste conclusies worden getrokken over een persoon waarbij een verkeerde interpretatie dreigt. Tino kan als Creoolse Surinamer of immigrant worden gecategoriseerd, maar in zijn geval gaat het dus niet over zijn culturele binding met Suriname, want die ontbreekt naar zijn zeggen grotendeels. Het gaat over het uiterlijk waar in Nederland nog altijd veel naar wordt gekeken. *“In Nederland wordt nog steeds het wit-zijn gekoppeld aan Nederlander-zijn”* (Ghorashi, 2003: 148). Het categoriseren op uiterlijk of religie kan zorgen voor identiteitsproblemen en gevoelens van *belonging*, waar ik later dieper op in zal gaan.

Antropologische methoden zoals participerende observatie of persoonlijke interviews hebben een toevoegende waarde voor de studie naar migratie en het migratiedebat (Bretell 2000, 2003). Levensverhalen zijn een persoonlijke methode om informatie van een individu te verwerven, evenals andere antropologische onderzoeksmethoden.

“Stories or narratives emerge in a range of ethnographic situations (during informal conversations, formal interviews, or in the interpretation of events that are at the heart of participant observation)” (Bretell, 2003: 24).

De antropologie behandelt onderwerpen als sociale organisatie, sociale netwerken, transnationalisme, identiteit en etniciteit. Antropologen kunnen een belangrijke rol vervullen binnen de migratiethematiek, omdat de rol van het individu uiteindelijk een realistischer beeld geeft van de gehele context. Gevoelens van *belonging* zijn bijvoorbeeld heel persoonlijk, maar kunnen snel gegeneraliseerd worden, bijvoorbeeld doordat ervan uit wordt gegaan dat migranten het herkomstland als ‘thuis’ zien. Het proces van *belonging* zal ik nader uiteenzetten in het volgende hoofdstuk. Kortom binnen mijn onderzoek spelen individuen een belangrijke rol. Door het gebruik van antropologische onderzoeksmethoden heb ik persoonlijke verhalen betreffende familie, migratie en transnationalisme verworven.

Voor dit onderzoek heb ik de volgende drie onderzoeksmethoden gebruikt; levensverhalen, diepte-interviews en participerende observatie. Aangezien levensverhalen tijdrovend zijn en intensief heb ik van drie respondenten het levensverhaal opgeschreven. Participerende observatie heb ik op verschillende manieren gebruikt in Suriname en Nederland. Zo heb ik verschillende plekken en instanties bezocht waar pakketten en goederen

verzonden en opgehaald kunnen worden. Ook heb ik instanties bezocht waar geldzendingen overgemaakt kunnen worden. In Suriname ben ik naar enkele internetcafés geweest, waar men met familie en anderen kan communiceren via de computer. Het is interessant om te horen en te zien wat familie naar elkaar opstuurt en welke emoties eraan te pas komen wanneer zij iets ontvangen van familie ver weg.

Participerende observatie heeft ook op een andere manier bijgedragen aan dit onderzoek. Dit betreft de communicatie, de telefoongesprekken en het emailcontact. Voor antropologen is het interessant hoe internet gebruikt wordt. Het kan indrukken geven over een bepaalde virtuele leefwereld. Gadgets of items op de computer of het internet kunnen ook een sociale orde teweeg brengen. Hierbij kan gedacht worden aan *games* op het internet waarbij men in een virtuele leefwereld een ander persoon kan zijn en met bepaalde *gadgets* meer status kan verwerven. Maar ook überhaupt het bezit van een computer, bepaalde computerprogramma's of internet kunnen voor aanzien zorgen dat wellicht onbewust een sociale orde te weeg brengt. Weblogs, sites en fora waarop Surinamers en Surinaamse migranten communiceren, geven een idee van gevoelens die spelen en meningen over bepaalde zaken. Zo wordt er op de internetfora gediscussieerd over uiteenlopende onderwerpen als de Surinaamse en Nederlandse politiek, de service van de pakkettendiensten en de vertaling van het lied 'ala presie komisi d'abotri'. Deze fora geven deelnemers aan deze virtuele gesprekken informatie, maar zij geven de deelnemers ook een stem in de internetdiscussies.

Panagakos en Horst (2006) schrijven dat internet ook een handig medium is voor studenten in de geïndustrialiseerde landen voor het doen van onderzoek. Hier ben ik het zeker mee eens, maar daarna stellen zij:

“Indeed, scholars can conduct all or part of their studies from the comfort of their offices or home and evade the complexities of securing visas and research permits, the monetary costs associated with conducting research abroad, and other challenges” (2006: 111).

Hier kan ik als antropologe echter niet achter staan. Door middel van participerende observatie kan de situatie van migranten volgens mijn bevindingen het best worden weergegeven, want op internet kan iemand zich anders voordoen dan hij of zij in werkelijkheid is. Bovendien noemen Panagakos en Horst het zelf al *challenges*, door achter je computer te blijven zitten ga je de uitdaging niet aan en kan bovendien de sfeer niet geproefd worden van de omgeving van de onderzoekspopulatie. Participerende observatie kan deels plaats kan vinden via *ICTs*, bijvoorbeeld het internet, maar slechts participerende observatie

vanachter je computer is geen antropologisch onderzoek meer, omdat het gemis van contact zorgt voor een incompleet totaalbeeld van de respondent. De informant wordt op die manier niet in zijn of haar werkelijke leefomgeving geobserveerd, maar in een virtuele die slechts deels een beeld geeft. Interessant is wel om samen met een respondent achter de computer te zitten om de activiteiten middels het internet te observeren. Hierdoor kan je als antropoloog participeren in zowel de werkelijke als de virtuele leefwereld van de respondent.

Door het combineren van deze methoden, methodische triangulatie, heb ik op verschillende niveaus kennis over *transnationalia* verworven. Door de methodische triangulatie heb ik ook de validiteit en de betrouwbaarheid van mijn onderzoek verhoogd. Over het gebruik van methodologie voor onderzoek naar transnationale migratie zijn Glick Schiller en Levitt (2004) duidelijk:

“We believe that ethnography is particularly suited for studying the creation and durability of transnational social fields. Participant observation and ethnographic interviewing allow researchers to document how persons simultaneously maintain and shed cultural repertoires and identities, interact within a location and across boundaries, and act in ways that are in concert with or contradict their values over time” (2004: 1013).

Evenals Bretell (2003) denken Glick Schiller en Levitt (2004) ook dat onderzoek vanuit antropologisch perspectief van belang is voor de studie naar migratie en transnationalisme. Het persoonlijke contact met de onderzoekspopulatie door interviews en *lifehistories* is daarbij een bijzonder geschikte manier om informatie over migratie en transnationalisme te krijgen.

Hoofdstuk 2 Migratie en mobiliteit

Mina en Ruben zijn een jong Javaans-Surinaams stel dat samen met Mina's moeder in Paramaribo woont. Mina heeft drie zussen, Hermine, Lydia en Henriette. Zij wonen alledrie in Nederland. Mina is de jongste en ze wilde haar moeder niet alleen in Suriname laten. Maar de drie zussen in Nederland missen hun moeder en hebben haar al drie maal naar Nederland laten komen door een ticket voor haar te kopen. Ruben zegt dat het Nederlandse beleid voor de tickets naar Suriname beter is. *“Het is veel goedkoper”*. Van Paramaribo naar Amsterdam is ontzettend duur. *“Ze verdienen veel poen eraan, de KLM en SLM”*⁶. Het is dus niet zo maar een familiebezoek dat meerdere malen per jaar plaats kan vinden, want om de tickets te kunnen betalen moet lang gespaard worden. Mina zelf heeft desalniettemin vier keer haar zussen in Nederland bezocht.

Mina's zussen zijn uit economische redenen naar Nederland gegaan, dit was nog voor de Onafhankelijkheid. Ze waren bang dat de situatie heel slecht zou worden als Suriname onafhankelijk werd en de Creolen 'aan de macht' zouden komen. *“Van 1975 tot 1980 liep het wel stroef, maar echt slecht is het niet geweest”*, vertelt Ruben echter. *“In 1980 kwamen er revolutionaire problemen toen ging het wel slechter. In 1986 was de binnenlandse oorlog, dat was ook een vervelende tijd”*. Ruben is één keer samen met Mina naar Nederland geweest. Hij vindt dat het economische leven in Nederland goed is, maar er zijn veel regels. *“Je kan daar niet leven zoals ik dat wil: kamperen, zwemmen, hengelen. Daar moet je meteen een vergunning hebben als je even wil vissen en dan moet je de vis nog teruggooien ook”*. Hij zou de vrijheid missen en het lekkere Surinaamse weer.

Ruben ziet vooral voordelen om in Suriname te blijven wonen. Toch zijn er veel Surinamers naar Nederland gemigreerd. De redenen om Suriname in te wisselen voor Nederland lopen uiteen. In dit hoofdstuk zal ik verschillende *ethnoscapes* onderscheiden, de stromen van mensen die binnen *transnationalia* plaatsvinden. In de eerste paragraaf daarom een overzicht van verschillende migratiestromen van Suriname naar Nederland, dit is tevens de eerste *ethnoscape* die ik binnen *transnationalia* onderscheid. Appadurai's *ethnoscape* zal ik in deze paragraaf ook toelichten.

De *ethnoscape* duidt binnen mijn onderzoek op de verschillende migratiestromen tussen Suriname en Nederland die vanaf 1975 te onderscheiden zijn. Wat mij opviel tijdens mijn onderzoek is daarbij de hoeveelheid remigranten, *roots-toeristen* en het aantal

⁶ De Koninklijke Luchtvaart Maatschappij is een vliegmaatschappij van Nederland. De Surinaamse Luchtvaart Maatschappij, ook wel bekend als Surinam Airways, is de vliegmaatschappij van Suriname.

Surinaamse Nederlanders dat op vakantie was in Suriname, dit is de tweede *ethnoscape*. De derde *ethnoscape* binnen *transnationalia* betreft het aantal Surinamers dat op vakantie gaat naar Nederland. Hier zal ik in de tweede paragraaf verder over uitweiden. Vele stromen van mensen tussen Suriname en Nederland draaien om familienetwerken. Meer dan de helft van mijn Nederlands Surinaamse respondenten bezoeken Suriname elk jaar wel een keer omwille van familiebezoek.

Afgelopen mei kwamen Mina en haar moeder opnieuw naar Nederland, Mina voor de vierde keer en haar moeder voor de vijfde. Zij hebben een geweldige familiereünie gehouden. Maar voornamelijk de kosten laten dit soort familiebezoeken niet altijd toe. In de derde paragraaf meer over de mobiliteit en daarbij met name de beperkingen in mobiliteit van Surinamers in Suriname en Nederland.

§ 2.1 Migratiestromen van Suriname naar Nederland

Suriname kent een lange geschiedenis met Nederland. In verscheidene literatuur lees ik dat Suriname verschillende migratiegolven kent, voornamelijk naar Nederland (Bovenkerk, 1987; Gowricharn, 2004; Niekerk, 2005). De verschillende emigratiestromen en motieven vanuit Suriname die Bovenkerk (1987) onderscheidt heb ik hier uiteen gezet. Deze verscheidene motieven benoem ik tot de eerste *ethnoscape* binnen *transnationalia*.

1. Ten tijde van de kolonisatie gingen veel jonge Surinamers naar Nederland voor onderwijs.

“The children of the elite (white first and then mulatto) were sent to the mother countries to be properly educated in Europe” (Bovenkerk, 1987: 205).

Frans, een zeventigjarige Surinamer, woonachtig in Paramaribo, heeft veel familieleden die naar Nederland gemigreerd zijn. Onder andere zijn gezin, waaronder zijn oudste zoon Tino, die ik eerder genoemd heb. In 1960 ging de oudste broer van Frans naar Nederland om te studeren voor laborant. *“Hij heeft nu een verdomd goed pensioen. Hij is nog vele malen naar Suriname gekomen, maar hij is hier niet meer komen wonen”*. En nog altijd emigreren Surinamers naar Nederland voor betere educatie. Renny is een weduwe van vijfenvijftig jaar oud. Haar kinderen zijn alledrie naar Nederland verhuisd om een studie te volgen. Een van haar dochters volgt de opleiding voor apotheker, want die bestaat in Suriname niet. Twee van haar drie kinderen zijn na hun studie in Nederland blijven wonen.

2. Een groot aantal arbeiders migreerden naar Nederland om werk te vinden. Uit Italië, Spanje en later Turkije en Marokko kwamen de zogenaamde ‘gastarbeiders’. Voor de Surinaamse

arbeiders lag dit anders, omdat zij Nederlandse burgers waren en dus dezelfde rechten hadden als andere Nederlanders. Wel kwamen zij om dezelfde reden als de gastarbeiders uit Europa, Marokko en Turkije, namelijk om geld te verdienen met lager geschoold werk. Het waren niet de Nederlanders die hier problemen mee hadden, maar een groep reeds gemigreerde Surinamers die inmiddels succesvol geassimileerd waren begonnen te protesteren. Namelijk omdat zij bang waren hun status te verliezen nu ook de lagere klasse Surinamers de mogelijkheid hadden om te emigreren.

“Emigration was no longer a prerogative for the upper classes alone” (Bovenkerk, 1987: 207).

3. Werkeloosheid in de bouwsector zorgde voor de migratie van nog meer arbeiders. De bouw van de Afobakadam⁷ in Suriname moest als economisch ontwikkelingsproject fungeren. Echter toen dit project voltooid was konden de werknemers geen goedbetaalde nieuwe baan vinden. Van hun spaargeld kochten zij een ticket naar Nederland.

“The bitter irony of this story is, of course, that an ambitious program for economic development resulted in the loss of a significant portion of the skilled labor force” (Bovenkerk, 1987: 208).

Veel Surinamers zijn naar Nederland gekomen in de hoop op een betere economische situatie. Of dit uiteindelijk de Surinaamse economie verzwakt heeft of niet komt aan de orde in hoofdstuk vier over zendingen en geld.

4. Door de dreiging van geweld dat ontstond rondom de Onafhankelijkheid in 1975 emigreerden vooral veel Javaanse en Hindostaanse Surinamers. De verkiezingen in 1973 resulteerden in een deels Creoolse regering⁸ die onafhankelijkheid nastreefde. Voornamelijk Hindostanen en Javanen waren bang door geruchten over geweld en onderdrukking door de Creolen. Manisha, een Hindostaanse vrouw van middelbare leeftijd, is samen met haar broers en zussen naar Nederland gestuurd door haar ouders. *“Het was geen veilige tijd, de Creolen*

⁷ Door de bouw van een stuwdam in 1960 in de Surinamerivier, de Afobakadam, is het Brokopondostuwmeer ontstaan. Dit stuwmeer zorgt door middel van waterkracht voor het opwekken van electriciteit.

⁸ De verkiezingen in 1973 brachten de Nationale Partij-kombinatie (NPK) voort, die 22 van de 39 zetels haalde. Deze combinatie bestond uit: NPS (13) Nationale Partij Suriname; PNR (4) Partij Nationalistische Republiek (beide partijen waren gericht op Creolen); PSV (3) Progressieve Surinaamse Volkspartij; KTPI (2) Kaum Tani Persatuan Indonesia, later werd de naam veranderd in Kerukunan Tulodo Prenatan Inggil (Javaans) en VHP (17) Verenigde Hindostaanse Partij, in 1966 werd de naam veranderd in Vatan Hitkari Partij en in 1973 in Vooruitstrevende Hervormingspartij. Hoewel de VHP een groot aantal zetels behaalde, dwongen de verkiezingen van 1973 de VHP in de rol van oppositiepartij tegenover een grotendeels Creoolse coalitie.

gingen meisjes verkrachten. Ook waren heel veel schappen in de winkel gewoon leeg. We moesten in de rij staan om rijst te halen". Manisha scheidt hiermee een beeld van hoe de dreiging van geweld en het negatieve gedachtebeeld over Creoolse Surinamers zorgden voor een emigratiestroom van Hindostaanse en Javaanse Surinamers. Het was voornamelijk de beleving van deze twee groepen die de periode rond de onafhankelijkheid als onveilig beschouwden, want daadwerkelijke uitingen van geweld zijn beperkt gebleven (Buddingh, 1999).

5. De militaire coup die gepleegd werd in de jaren tachtig onder leiding van Bouterse zorgde opnieuw voor emigranten die voor dreigend geweld vluchtten. Ten tijde van het Bouterse-regime⁹ liet de regering een aantal leden van de bourgeoisie vermoorden in december 1982. Deze executies staan bekend als de Decembermoorden. Opnieuw verlieten emigranten Suriname om in Nederland veiligheid te zoeken. Zij werden in Nederland als politieke vluchtelingen erkend (Bovenkerk, 1987). Ramesh is van Hindostaanse afkomst en woont al sinds 1968 in Nederland. Hij vertelt mij dat veel Hindostaanse Surinamers naar Nederland kwamen na de coup van Desi Bouterse. *"Mensen waren bang geworden, omdat er in Guyana een burgeroorlog was tussen Hindostanen en Creolen"*. Guyana, een buurland van Suriname, had met dezelfde problemen te kampen tussen verschillende etniciteiten. Veel Surinamers waarom daarom bang dat er in Suriname ook zo een burgeroorlog zou ontstaan. De vrouw van Ramesh is pas na de Onafhankelijkheid gekomen om de dreiging van het geweld te ontvluchten. *"Vrouwen konden in die tijd niet veilig over straat (in Paramaribo)"*, vertelt Ramesh. Ramesh en zijn vrouw hebben in elkaar in Nederland leren kennen.

6. Een andere emigratiestroom die niet door Bovenkerk wordt benoemd is die vanwege de 'binnenlandse oorlog' (1986-1992). De toenmalige legerleider Desi Bouterse en zijn lijfwacht Brunswijk vochten om de macht over Oost-Suriname en de handel in cocaïne. Vooral het binnenland en de Marrons werden de dupe van machtsstrijd (Buddingh, 1999). Het is opvallend dat tijdens de verkiezingen in Suriname anno 2010 Bouterse opnieuw als winnaar naar voren komt en dat er een coalitie met Brunswijk (NRC Handelsblad, 1 juli 2010) werd overwogen. Gezien de geschiedenis is dit voor veel Nederlanders en Surinamers moeilijk te begrijpen. De voormalige president van Suriname, Ronald Venetiaan, heeft destijds een samenwerking met Bouterse uitgesloten, wegens de vervolging van de ex-legerleider voor de

⁹ Op 25 februari 1980 wordt er een coup gepleegd door een aantal onderofficieren, de 'Groep van Zestien', met Bouterse als leider. Een hierna gevormde burgerregering strandt na twee jaar en het militair gezag neemt de regering over.

Decembermoorden.

Tijdens mijn onderzoek in Suriname merkte ik dat vooral de oudere mensen zich bewust zijn van de slechte situatie ten tijde van de Bouterse-regering en van de daden waarvoor Desi Bouterse in Nederland vervolgd is. De jongere generatie weet niet goed wat er vroeger gebeurd is. Een taxichauffeur, een jongeman, die ik spreek in Paramaribo vertelt mij dat hij is opgeleid als militair. Het was financieel niet haalbaar om in het leger te blijven, omdat hij te weinig verdiende. Achterin zijn taxi hangt een vlaggetje van de NDP, de Nationale Democratische Partij waarvan Desi Bouterse de politieke leider is. Ik vraag hem of hij op Bouterse gaat stemmen. Zijn antwoord is positief, want hij is ervan overtuigd dat Bouterse ervoor zal zorgen dat de militairen weer goed uitbetaald krijgen en weer gerespecteerd zullen worden. Tegenstanders van de NDP zijn echter bang dat Suriname wereldwijd geïsoleerd raakt wanneer Bouterse en Brunswijk aan de macht komen. Marion, een hoogopgeleide Surinaamse, is een tegenstander. *“Ik bedoel het niet denigrerend, maar vooral de lageropgeleiden stemmen voor de NDP. Zij weten niet dat dit voor Suriname, internationaal gezien, een ramp is”*.

Er moest een coalitie gevormd worden wat ook veel Nederlanders op de voet volgden. *“Het blok van Bouterse won 23 zetels, niet de vereiste tweederde meerderheid van 34 zetels in het parlement (51 zetels) om de nieuwe president te kunnen leveren”*. Even leek het erop dat de samenwerking tussen Bouterse en Brunswijk stagneerde toen Desi Bouterse het presidentschap, het vice-presidentschap en het voorzitterschap voor het parlement opeiste. Uiteindelijk wordt Bouterse op 19 juli 2010 door het Nationale Assemblée van Suriname tot president gekozen (NRC Handelsblad, 19 juli 2010) en is hij op 12 augustus 2010 beëdigd (Trouw, 12 augustus 2010). Met de steun van de partij van Somohardjo heeft Bouterse zesendertig stemmen, twee meer dan de vierendertig die nodig zijn voor het presidentschap. Bouterse, Brunswijk en Somohardjo vormen de coalitie die Suriname zal regeren, waar veel Nederlanders het niet mee eens zijn, gezien het verleden. *“De Nederlandse demissionair minister van Buitenlandse Zaken Maxime Verhagen (CDA¹⁰) heeft laten weten dat Bouterse als president niet welkom is in Nederland. Bouterse is in Nederland bij verstek veroordeeld tot elf jaar celstraf wegens drugshandel”* (NRC Handelsblad, 19 juli 2010). Hoe de internationale samenwerking van Suriname en Nederland zal gaan verlopen, moet nog blijken.

Sommige motieven voor migratie zijn ook in deze tijd nog van toepassing, bijvoorbeeld de migratie uit economische redenen in de hoop in Nederland werk te vinden of een betere baan

¹⁰ Het Christen-Democratisch Appèl (CDA) is een Nederlandse politieke partij.

en migratie voor scholing. Naast de vijf emigratiestromen, die Bovenkerk (1987) onderscheidt, en de zesde stroom die ik aan de eerste *ethnoscape* heb toegevoegd, zijn er meerdere, vaak persoonlijke, redenen voor Surinamers om Nederland te bezoeken. Uiteraard moeten de familiebezoeken en vakanties naar Nederland genoemd worden, die ik in de tweede *ethnoscape* onderbreng. Maar speciale aandacht wil ik besteden aan de Surinamers die naar Nederland komen voor medische zorg. Zo heeft Renny tien maanden met haar man Harm in Nederland gewoond vanwege zijn behandeling tegen stembandkanker. Harm was een Nederlander die al eerder in Suriname had gewoond, maar vervolgens ook weer in Nederland. Sinds hij in 1992 verliefd werd op Renny is hij niet meer teruggeweest naar Nederland. Tot hij ziek bleek te zijn en de medische specialisatie in Nederland beter aangeschreven stond dan die in Suriname. Toen Harm hoorde dat hij nog drie tot zes maanden te leven had, wilde hij terug naar Suriname om te sterven in zijn eigen huis. Inmiddels is het vijf jaar geleden dat Harm overleden is.

Een ander voorbeeld is de oudste zoon van Els. Hij had het syndroom van Down en een hartafwijking. Els is een keer met hem naar Nederland geweest voor een hartoperatie. Vervolgens hebben zij samen twee maal een conferentie bezocht in Den Haag voor mensen met een beperking. Els was mee als oudervertegenwoordiger. Haar oudste zoon is aan zijn zwakke hart overleden. Medische redenen zijn ook veelvoorkomende migratiemotieven, zij het van tijdelijke aard.

Deze eerste *ethnoscape* heeft verscheidene migratiestromen van Suriname naar Nederland in kaart gebracht. De tweede *ethnoscape* die ik onderscheid betreft de Surinamers of Surinaamse Nederlanders die vanuit Nederland Suriname bezoeken. De lengte van deze bezoeken verschillen door de reden van het bezoek als familiebezoek, vakantie of zelfs remigratie.

Surinaamse Nederlanders zijn tijdens hun vakantie in Suriname op bezoek bij hun familie.
Foto gemaakt door: Carina de Boer

§ 2.2 ‘Heimwee- en roots-toeristen’ en remigranten

“Nee, ik voel me niet meer Surinaamse of meer Nederlandse. Ik voel me gewoon wereldburger.”

Nina wordt geboren in Nederland. Zij groeit op bij Nederlandse ouders die haar geadopteerd hebben. Haar hele jeugd weet zij niet wat haar afkomst is, waar haar *roots* liggen.

“Ook helemaal geen invloeden, ik wist ook niks over Suriname, ik ben niet met culturele dingen van Suriname opgevoed. Het is alleen iets van binnen, ik voelde in Nederland wel dat ik iets miste.”

Nina gaat op zoek naar zichzelf. Hierbij is haar adoptievader een grote steun geweest. Deze zoektocht leidt haar naar Suriname. Hier vindt zij haar biologische moeder en krijgt meteen een hele nieuwe familie erbij. Nina denkt dat het ontdekken van Suriname voor Surinaamse Nederlanders zal blijven bestaan. Velen zijn op zoek en zullen op zoek gaan naar hun *roots* en dit vindt zij fascinerend, wat terug te zien is in haar werk als journaliste en verslaggeefster.

“Want op een gegeven moment heb je de derde of vierde generatie natuurlijk ook in Nederland, maar dit blijft altijd bestaan. En ook de verwardheid die je dan krijgt als je hier komt (in Suriname). Die eerste maand dat ik hier was een maand van euforie, maar ook van totale verwardheid. Je kan niks plaatsen gewoon, je bent helemaal in de war ofzo en pas later kan je dat een plekje geven.”

Nina kwam naar Suriname, omdat ze wilde weten waar haar voorouders vandaan kwamen. Zij kan worden omschreven als een *roots*-toerist. Naast de *roots*-toerist wil ik andere Surinaamse Nederlanders onderscheiden die Suriname bezoeken. Namelijk, de heimweetoerist en de remigrant. Een bezoeker van Suriname kan overigens ook onder meerdere van deze categorieën vallen. Het land van herkomst wordt bijvoorbeeld vaak als vakantiebestemming bezocht, dit noemt Van der Pijl (2007) ‘heimweetoerisme’. Tegelijkertijd wordt deze vakantie ook als gelegenheid gegrepen om familie te bezoeken. Of wellicht andersom, het familiebezoek wordt als een vakantie ervaren. Ook de beslissing tot remigratie naar Suriname, het land van herkomst, komt vaak tot stand na een *roots*-zoektocht, een familiebezoek of een vakantie naar Suriname.

Potter en Conway (2008) stellen dat remigranten met hun netwerken, opleidingen, *skills* en eventueel geld, groei en ontwikkeling teweeg kunnen brengen. Voorbeelden zijn vooral succesvolle opgeleide remigranten die eigen ondernemingen starten. *“Within the group*

of returnees, there is a relatively high percentage of well-educated people (for instance, people who have had the kind of specialized education which is not available in Surinam at all, thus giving them a kind of European monopoly)...” (Bovenkerk, 1982: 197). Hoewel het aantal remigranten groeit is het percentage vooralsnog klein (cf. Bovenkerk 1982). Maar Bovenkerk noemt een reden voor het kleine aantal remigranten. De hogeropgeleiden kunnen wel redelijk makkelijk een baan vinden, maar dit geldt niet voor alle remigranten. Hoewel de eerste generatie nog met open armen (her)ontvangen werd, wordt de tweede generatie *returnees* als een nieuwe minderheid beschouwd. Bovenkerk vraagt zich af waarom deze groep wordt buitengesloten van de ontwikkeling van hun land. Ten eerste stelt hij dat remigranten als een bedreiging worden gezien, vooral op de arbeidsmarkt en de huizenmarkt, omdat zij beter opgeleid zijn. *“In the second place, this antipathy was also the result of a certain degree of resentment towards people who had once turned their backs on Surinam”* (Bovenkerk, 1982: 206). Zij zouden hun eigen land niet goed genoeg vinden, omdat zij het ooit verlaten hebben, wat arrogantie met zich meebrengt. Remigranten zouden de vaardigheden die zij geleerd hebben in Nederland, moeilijk in praktijk kunnen brengen, omdat er simpelweg niet naar hun geluisterd wordt. Hoewel het artikel van Bovenkerk gedateerd is, is er in Suriname nog altijd sprake van een tweedeling tussen Surinamers die hun land ooit verlaten hebben om vervolgens weer terug te keren en Surinamers die gebleven zijn.

Naast *roots*-toerist valt Nina ook onder de remigranten, want zij woont inmiddels al tien jaar in Suriname. Toch werd zij nog heel lang als Nederlandse beschouwd. Iets dat moeilijk voor haar was, omdat zij al zo lang met haar identiteit geworsteld had.

“Wat voor mij dus een hele rare ontdekking was, is dat mensen mij als blanke zagen. Toen dacht ik van he, ze zien toch dat ik... Maar het is puur op basis van hoe je praat dat ze merken dat je uit Nederland komt. En dat vond ik een heel gekke ontdekking. Van ja, je ziet toch dat ik niet wit ben. Iedereen vroeg ook wanneer ga je weer terug, want ze konden zich ook niet voorstellen dat je hier wilde blijven. Soms vragen mensen nu ook nog steeds, oh je bent hier op vakantie, neehoor ik woon hier al tien jaar.”

Surinaamse Nederlanders worden in Nederland vaak beschouwd als Surinamer, maar bij een bezoek aan Suriname zijn zij Nederlanders voor de Surinamers. Dit zorgt ook voor een andere sociale en culturele status. De Surinaamse Nederlanders krijgen een andere sociale behandeling in Suriname dan de Surinamers zelf. En zelfs een verandering in economische status kan aan de orde zijn. De Surinaamse Nederlanders die toeristengedrag vertonen worden automatisch gezien als bijvoorbeeld Nederlandse toeristen die tijdens hun vakantie in

Suriname veel geld uitgeven. Ik vroeg Nina of zij een beeld had hoe Surinamers over Surinaamse Nederlanders denken:

“Nouja, sowieso heel er argwanend, vind ik. Ik vind dat jammer. Dat er gevoelsmatig twee groepen bestaan. Alles wat uit Nederland komt is nog steeds goed. Dus als je de mogelijkheid hebt om daar vandaan te komen en hier je ding te doen, daar wordt argwanend tegenaan gekeken. Het wordt wel minder trouwens. Maar ik heb me daar vanaf het begin niet mee bezig gehouden, omdat ik wist dit ga ik toch niet winnen. Ik bedoel ik ben hier niet opgegroeid, dat is gewoon niet zo. Dus ik kan alleen maar mezelf zijn. Het heeft geen zin om je anders voor te doen dan je bent.”

Nina laat wel weten dat de manier waarop zij behandeld werd, veranderd is sinds ze met een Surinaamse man getrouwd is. Omdat mensen zagen dat zij zich in Suriname ging settelen en kinderen kreeg werd er anders naar haar gekeken; zij werd ‘Surinaamser’.

§ 2.3 *Belonging* en identiteit: Waar voel jij je thuis?

Belangrijk is wat de Surinaamse Nederlanders vinden van de verandering in status, die mogelijk plaatsvindt wanneer zij Suriname bezoeken. Zij komen naar Suriname als heimweetoerist, *roots*-toerist of zelfs mogelijke remigrant, maar worden behandeld als een *bakra* (blanke Nederlander) op vakantie. Een vraag die bij mij opkomt is waar zij zich dan thuis voelen. Waar vinden de Surinaamse Nederlanders dat zij horen? Zowel Olwig (2007) als Hedetoft en Hjort (2002) spreken over *belonging* in combinatie met *home* ... “*home is where we feel we belong*” (Hedetoft en Hjort, 2002: pp). Hedetoft en Hjort delen *belonging* op in ‘*being*’ en ‘*longing*’. Iemand kan op een bepaalde plaats zijn, ‘*being*’, maar verlangen naar een andere plaats, ‘*longing*’. Maar zij stellen vervolgens dat *belonging* slechts binnen bepaalde nationale grenzen kan bestaan, omdat men zich moet identificeren met een bepaalde superstructuur.

““Belonging” requires, as far as identity goes (rather than vaguer and more noncommittal attachments), territorial and historical fixity, cultural concreteness, and ethnic exceptionalism, in addition to the existence (at least potentially) of a political superstructure with which one can identify and which is the provenance and safeguard of passport, citizenship, and a sense of communal solidarity” (2002: pp).

Maar *belonging* kan evenals transnationalisme, ook buiten landsgrenzen geplaatst worden. Waarom zou iemand zich slechts met één land kunnen identificeren? Als *belonging* met een

thuis wordt geassocieerd, is het voor sommige mensen een familie waarmee zij zich identificeren. Dit kan een transnationaal familienetwerk zijn of een ‘sociaal veld’. Ook Olwig (2007) reageert kritisch op het feit dat veel academici de wereld nog steeds gedomineerd door natiestaten zien. Er wordt te vaak aangenomen dat migranten zich identificeren met het land van herkomst of anders met het land van vestiging (cf. Ghorashi). Maar waarom zouden zij zich niet met beide natiestaten kunnen identificeren? Of met een totaal ander sociaal/transnationaal veld? Zoals een familienetwerk of een groep mensen die zich door middel van het internet verbonden voelt.

Binnen *transnationalia* veranderen emoties omtrent thuisgevoel voortdurend. Voor veel migranten blijft de interesse in het land van herkomst echter bestaan. Zelfs Nina die niet in Suriname geboren is en pas op latere leeftijd wist dat zij van Surinaamse komaf was, wilde weten waar haar *roots* lagen. Zij denkt dat komende generaties Surinaamse Nederlanders altijd geïnteresseerd blijven in Suriname. *“Het gaat steeds verder. Want op een gegeven moment heb je de derde of vierde generatie natuurlijk ook in Nederland, maar dit blijft altijd bestaan.”* Heimwee naar het land van herkomst of naar familie en vrienden zijn logische emoties. Door te bellen, te mailen of te chatten met hun vrienden en familie in de herkomst samenleving kunnen migranten op de hoogte blijven van wat er speelt in het herkomstland. Maar het bezoeken van familie in het land van herkomst brengt dubbele gevoelens met zich mee, omdat plaatsen en mensen ook veranderen. Het bezoek kan dan anders ervaren worden dan verwacht. Wellicht verandert de manier waarop migranten door Surinamers behandeld worden of zijn zij zelf veranderd. Nina vindt dat heimweetoeristen soms uit de hoogte doen. *“Ik schaam me dan. Ik voel me ook helemaal niet verwant trouwens met die mensen hoor. Ik weet dat diezelfde mensen zich in Nederland dan als Surinamer voordoen, weet je wel, en dan zijn ze hier en dan klagen ze over alles.”* Ook heeft ze wel begrip voor de manier waar deze groep toeristen zich gedraagt. *“Het is waarschijnlijk een soort cultuurshock”*.

Er is geen eenduidig antwoord mogelijk op de vraag waar Surinaamse Nederlanders zich thuis voelen, door de complexiteit van gevoelens van *belonging*. In Nederland zag ik rondom de Haagse Markt veel Surinaamse vlaggen hangen bij winkels en woningen. Maar ten tijde van het WK-voetbal hangt er een Nederlandse vlag naast. Zo heb ik eerder Tino geciteerd, woonachtig in Nederland, die zich wellicht meer Nederlander dan Surinamer voelt. *“Ook wordt ervan uitgegaan dat migranten emotioneel nauwere banden hebben met het land van herkomst dan met het land van vestiging”* (Ghorashi, 2003: 140). Dit is dus in lang niet alle gevallen van toepassing. Zo heb ik Mine gesproken, zij woont al achtendertig jaar in

Nederland en heeft een Nederlands paspoort. Zij heeft geen familie meer in Suriname wonen, wel een goede vriendin. Toch voelt zij zich vaak geen Nederlander. Dit komt waarschijnlijk, denkt zij zelf, doordat zij alleen maar Nederlandse collega's heeft en zich hierdoor soms benadeeld voelt. Zij heeft soms het idee dat zij door haar collega's anders wordt behandeld en dit geeft haar ook het idee dat ze er niet altijd bij hoort. In het bezit zijn van een Nederlands paspoort maakt dus niet meteen dat het gevoel van *belonging* ook bij Nederland hoort (cf. Ghorashi), terwijl Mine dus slechts één contact in Suriname heeft.

In Suriname zijn gevoelens van *belonging* net zo persoonlijk en complex. Nina voelde zich Surinaamse toen ze voor het eerst Suriname bezocht en het leek of ze thuis kwam, maar niet alle Surinamers zien haar zo. *“Later ontdek je dan dat mensen je zien als buitenlander”*. Toch denkt zij dat er steeds meer Surinaamse Nederlanders zullen remigreren waar zij positief tegenover staat.

“Daar ben ik echt een voorstander van. En ik zie het ook wel gebeuren. En het komt natuurlijk door in Nederland, helemaal met Wilders¹¹, dat is gewoon echt niet leuk. Echt heel veel mensen willen gewoon weg en hier is ook gewoon heel veel te doen. Dus ik denk dat er op een gegeven moment wel een soort balans komt van nieuwe Surinamers.”

Ook Ghorashi (2003) spreekt van een onwelkome sfeer voor migranten en vluchtelingen in Nederland. Er wordt te veel vanuit gegaan dat migranten zich verbonden voelen met het land van herkomst, waardoor zij voor de keuze worden gesteld om ofwel terug te keren of verplicht te integreren. Haar onderzoeksdoelgroep, Iraanse vrouwen die tijdens de Iraanse revolutie in 1979 actief zijn geweest in linkse organisaties en die inmiddels met een vluchtelingenstatus in Nederland en de Verenigde Staten wonen, kunnen als goed geïntegreerde migranten worden gezien. *“Zij spreken de taal, zijn hoogopgeleid aan Nederlandse instituten, en participeren actief op maatschappelijk niveau”* (2003: 147). Hetzelfde kan gezegd worden over de Surinaamse Nederlanders. Surinamers migreerden al eerder naar Nederland, maar Nederlanders nog eerder naar Suriname, ten tijde van de kolonisatie, waardoor Surinamers al langer bekend zijn met de Nederlandse cultuur. Ondanks de integratie en participatie in de Nederlandse samenleving schrijft Ghorashi (2003) dat de Iraanse vrouwen uit haar onderzoek zich niet altijd thuis voelen in Nederland door een proces van uitsluiting. De Iraanse vrouwen hebben echter vervelende ervaringen uit Iran rondom de

¹¹ Geert Wilders is een Nederlands politicus en Tweede Kamerlid. In 2004 richt hij zijn eenmansfractie Groep Wilders op dat later overgaat in de Partij voor de Vrijheid (PVV). Wilders staat bekend om zijn uitgesproken mening over immigratie en kritiek op de uitgangspunten van de Islam.

revolutie, waardoor terugkeren naar het herkomstland vaak geen optie is. Een gevoel van *belonging* is hierdoor verstoord evenals het identiteitsgevoel. Een vergelijking met de Surinaamse Nederlanders is hier gewenst, omdat veel Javanen en Hindostanen ten tijde van de eerste *ethnoscape* Suriname verlaten hebben voor dreiging van geweld. Zij wilden in Nederland een veilige thuishaven opbouwen, maar ondanks de integratie lijkt het huidige Nederlandse beleid alsnog assimilatie van migranten te verwachten, immigranten dienen te veranderen (cf. Nell en Rath 2009). *“De discussies tegenwoordig over migratie met een sterke nadruk op wij – de Nederlanders – en zij – de allochtonen – dragen bij aan een steeds dieper wordende kloof tussen migranten en Nederlanders”* (Ghorashi, 2003: 149). Hoewel Surinamers in Nederland zeker geaccepteerd en geïntegreerd zijn, omdat zij immers ‘vernederlandst’ zijn door de lange geschiedenis van Suriname en Nederland, kan het huidige beleid in Nederland toch voor een onwelkom gevoel zorgen of voor een gevoel van ‘er niet bij horen’. Hierdoor krijgt juist het herkomstland een belangrijke rol in het leven van migranten, evenals het verleden (cf. Ghorashi, 2003). Op internetsites is te zien en te lezen hoe Surinaamse Nederlanders zich ‘surinamiseren’, door zich middels internet bezig te houden met Suriname. De identiteit van migranten is mede hierdoor omstreden en veranderlijk. Hier zal ik dieper op ingaan in hoofdstuk drie over ICT’s.

“But what do these transnational activities and identifications of modern ‘transmigrants’ imply for their incorporation or integration into the host society?” (Snel e.a., 2006: 285). Deze vraag staat centraal in het artikel van Snel, Engbersen en Leerkes ‘Transnational involvement and social integration’. Zij analyseren de situatie in Nederland door een kwantitatief onderzoek, om te ontdekken of transnationale activiteiten, als het zenden van *remittances*, en identificatie met het herkomstland integratie stagneert. Door metingen op basis van het educatieniveau van respondenten en hun participatie in de arbeidsmarkt, komen zij al vrij snel tot de conclusie dat stagnatie niet het geval is. Hogeropgeleide immigranten hebben meer contact met Nederlanders, maar dat betekent niet meteen dat zij zich niet bezighouden met transnationale activiteiten. *“The only exception was that non-working respondents have stronger transnational identifications than working respondents”* (2006: 299). Door deze sterke identificatie met het land van herkomst verlangen zij meer contact, maar hebben hiertoe minder toegang door hun werkloze status. De vraag blijft wat integratie precies inhoudt en wat het teweeg moet brengen. Participatie in sociale activiteiten of clubs komen echter niet ter sprake, terwijl ik denk dit ook van belang is voor integratie.

De identiteit van Surinaamse migranten in Nederland is interessant vanwege de

vroegere kolonisatie van Suriname door de Nederlanders. Zowel Ramesh, woonachtig in Rotterdam, als Ruben, woonachtig in Paramaribo, vertellen mij dat rondom de Onafhankelijkheid in 1975 Surinamers de keuze kregen om de Nederlandse nationaliteit aan te nemen of de Surinaamse nationaliteit te behouden. Veel Surinaamse Nederlanders zijn mede hierdoor in het bezit van een Nederlands paspoort, desondanks voelen zij zich niet altijd Nederlander. Gilroy (1993) schreef het boek *The Black Atlantic*, waarin onder andere de identiteit van de zwarte bevolking besproken wordt. Veel Afrikanen zijn als slaven naar andere delen van de wereld gebracht. Zo zijn ook veel Creoolse Surinamers van oorsprong afkomstig uit Afrika. Hindostaanse Surinamers zijn oorspronkelijk afkomstig uit India en Javaanse Surinamers uit Indonesië. Wanneer zij in Nederland komen wonen, dragen zij veel culturele bagage met zich mee. *“Identiteit is dan geen afgerond geheel dat als bagage meegedragen kan worden, maar is veranderlijk, ambigu, doorgaans ongrijpbaar en kan in nieuwe contexten nieuwe vormen krijgen”* (Ghorashi, 2003: 141). Ook Vertovec (2001) stelt dat transnationale settings zorgen voor het construeren, overwegen en reproduceren van ‘identiteit’.

Integratie is lastig af te dwingen omdat het een identiteitsproces met zich meebrengt. Ik noem dit een proces omdat identiteit voortdurend verandert. Zoals Bernal (2006) formuleert: *“Identity is not a constant and is something that is renegotiated on [a] regular basis, be it at the individual or at the national level”* (2006: 161). Binnen het proces van identiteitsvorming speelt de natiestaat niet altijd meer zo een grote rol, betreft *belonging* en identificatie, als voorheen. Hierdoor leiden processen van identiteitsvorming ook tot herdefiniëring van grenzen en de staat. Issues als transnationaal burgerschap¹² en in het bezit zijn van een dubbele nationaliteit, iets dat niet altijd mogelijk is, zijn in het vestigingsland vaak een teken van gebrek aan loyaliteit voor het vestigingsland dat de integratie zou tegengaan. Vestigingslanden zijn met zichzelf in tweestrijd, omdat zij enerzijds willen dat migranten integreren door angst voor het verlies van autochtonie, maar door de opdringerigheid hiervan en een onwelkom gevoel zoeken migranten identificatie met een andere plek. Identificatie met andere elementen of structuren dan de natiestaat zet grenzen echter totaal buiten spel. *“De overheden van landen van herkomst en van vestiging kunnen met hun beleid invloed uitoefenen op de ‘transnationale politieke kansenstructuur’, maar uiteindelijk zijn het de migranten zelf die deze kansen al dan niet benutten”* (Fermin en Van der Hijden, 2004: 230).

¹² Transnationaal burgerschap wordt opgevat als het lid zijn van verschillende politieke gemeenschappen in meerdere landen.

Er wordt vaak aangenomen dat migranten in een zelfde transnationaal netwerk, ook een gedeelde identiteit zouden hebben die vaak gerelateerd wordt aan een zelfde cultuur of taal. Maar is dit wel een juiste conclusie? Ook Aksoy en Robins (2002) pleiten voor een individuele benadering van migranten in plaats van dat zij over een kam worden geschoren als *imagined community*. “*Human individuals are reduced to the status of being poor representatives of whatever imagined community they happen to have once been aggregated into*” (2002: 20). Door kwalitatief antropologisch onderzoek kunnen levensverhalen van individuen geanalyseerd worden. Elke groep bestaat uit individuen, wat in de migratieliteratuur zeker niet vergeten mag worden. Zoals Aksoy en Robins (2005) samenvatten: “*We should be concerned, then, with their minds and sensibilities, and not their cultures or identities – with how they think, rather than how they belong*” (2005: 45).

§ 2.4 Mobiliteit is geen vanzelfsprekendheid

Een groot aantal passagiers uit Nederland komt jaarlijks aan op de luchthaven van Paramaribo. Dit zijn internationale toeristen, maar vooral veel heimweetoeristen en familie van de Surinaamse bevolking. “The numbers of passengers arriving at Surinam’s national airport in 1990 was 19,178. This amount decreased and reached its lowest point (16,221) in 1994 and increased afterwards reaching 112,368 in 1999” (Gowricharn, 2004: 612). Bovenkerk (1987) schrijft dat vanaf de jaren zestig het aantal vluchten tussen Nederland en Suriname flink is gestegen. “*For the Royal Dutch Airlines the route between Paramaribo and Amsterdam became lucrative, and flight prices were considerably reduced*” (1987: 209). De vliegtuigmaatschappijen danken hun klandizie voornamelijk aan de hechte familiebanden. Een retourticket Amsterdam-Paramaribo is al gauw tussen de zeshonderd en dertienhonderd euro, een bedrag dat niet iedereen zo maar kan betalen. Toch zitten de vluchten tussen Paramaribo en Amsterdam vaak vol. En dit gaat om een groot aantal vluchten per week. De SLM heeft gemiddeld vier vluchten per week van Paramaribo naar Amsterdam en andersom, terwijl de KLM bijna dagelijks een vlucht Amsterdam-Paramaribo en Paramaribo-Amsterdam heeft¹³. Verscheidene respondenten uit Suriname vertellen mij dat familie uit Nederland tickets voor hun betaald (Mine, Mina). Het is dus zeker geen vanzelfsprekendheid dat Surinamers zich een overzees familiebezoek kunnen veroorloven.

Binnen processen van mondialisering speelt mobiliteit een belangrijke rol. Bauman (1998) omschrijft mobiliteit van mensen als ‘stratificerende factor’, waarbij mensen die het

¹³ Ticketprijzen en het aantal vluchten tussen Suriname en Nederland zijn te vinden op de internetsites van de luchtvaartmaatschappijen. www.klm.com en www.slm.nl.

meest van de mondialiseringsprocessen profiteren ook het meest mobiel zijn. Deze mondiale elite noemt hij *globals*. De immobiele onderklasse noemt Bauman (1998) *locals*. *Globals* kunnen vrij over de wereld bewegen en om te kiezen waar zij willen zijn, terwijl *locals* gebonden zijn aan een plek. Deze theorie van Bauman is vrij dichotomisch wanneer het wordt toegepast op de Surinaamse doelgroep. Zo lijken sommige Surinamers misschien een *local* te zijn, omdat zij bijvoorbeeld geen geld hebben voor een auto, laat staan om een ticket te kopen. Toch heeft deze persoon familie die wel een ticket kan bekostigen voor hem/haar. Het bezit van kapitaal speelt bij mobiliteit een belangrijke rol, maar wanneer iemand uit economische redenen emigreert, heeft hij/zij toch de mogelijkheid gehad om naar een ander land te migreren en kan hij of zij ook niet slechts tot *local* benoemd worden.

Geld is echter lang niet de enige factor die mobiliteit mogelijk maakt. Hoewel Bauman (1998) de positie van natiestaat hachelijk vindt en spreekt over een postnationaal wereldsysteem, lijken natiestaten toch nog steeds mobiliteit van mensen te beheersen. De grenzen zijn niet voor iedereen open en de laatste decennia zijn regels in Nederland betreft immigratie en het asielzoekersbeleid flink aangescherpt. Hoewel de Onafhankelijkheid voor vrijheid heeft gezorgd, betekent dit niet meteen de bewegingsvrijheid van Surinamers. Een voorbeeld is Rachael die graag met haar kinderen wil remigreren naar Nederland. Haar kinderen hebben de Nederlandse nationaliteit, maar Rachael heeft met haar Surinaamse paspoort tot dusver niet opnieuw een verblijfsvergunning voor Nederland weten te bemachtigen. Doe ik hiermee mijn eerdere argumenten over het vervagen van grenzen en ‘de erosie van de natiestaat’, zoals Bauman het noemt (1998: 56), teniet? Wellicht toch niet wanneer de intensiteit van *transnationalia* groeit. Ook Bauman (1998) stelt dat het afbrokkelen van de natiestaat mede veroorzaakt wordt door transnationalisme. Er wordt naar manieren om te contact te houden gezocht. Indien het niet mogelijk is te migreren of als het iemand ontbreekt aan geld voor het kopen van een ticket, zijn er wellicht wel andere opties om mobiel te zijn, bijvoorbeeld via internet, waar ik in het volgende hoofdstuk verder op in ga. Ook betreft het bezit van een computer of toegang tot internet, kan er gesproken worden over mobiliteit en is de dichotomie van *globals* en *locals* niet zo simpel als het lijkt. Het wel of niet toegang hebben tot het internet noemt Pipa Norris (2000) *the Digital Divide*. Deze theorie geeft de scheiding weer tussen informatierijken, de *globals* die toegang hebben tot het net, en de informatielozen of *locals*, die geen toegang hebben tot het internet. Norris (2000) spreekt daarom bij informatielozen over “*falling through the Net*”.

Hoewel in Suriname de aanschaf van een internetabonnement relatief duur is, zijn er wel veel mogelijkheden om deel te nemen op het web via internetcafés, die vaak wel

betaalbaar zijn. Transnationale netwerken worden op verschillende manieren in stand gehouden en de natiestaat heeft hier weinig zicht en grip op. Zowel Bauman (1998) als Raven (2008) beschrijven ook politieke en economische processen waar de natiestaat buiten valt.

“Compact geformuleerd is het probleem: de natiestaat is te klein voor de grote problemen – zoals milieu en migranten – en te groot voor de kleine problemen – zoals het sociaal leefbaar houden van de buurt” (Raven 2008: 21). Mobiliteit is niet voor iedereen een vanzelfsprekendheid en beperking van mobiliteit kan ervoor zorgen dat niet iedereen is waar hij/zij zou willen zijn. Gevoelens van *belonging* blijven echter bestaan, omdat het een persoonlijke kwestie is waar iemand zich thuis voelt, of dit nou binnen landsgrenzen is of binnen een familie. Uiteindelijk zijn we allemaal wereldburgers.

Hoofdstuk 3 We houden contact: Informatie- en communicatietechnologieën

Van Naerssen (2008) omschrijft transnationalisme als ‘bruggen tussen verschillende culturen en landen’. Dit is een mooie verwoording, omdat het lijkt alsof iemand aan de andere kant van de wereld ver weg is. Maar technologieën kunnen als bruggen fungeren om op een eenvoudige manier de andere kant te kunnen bereiken.

Rachael werkt in de bibliotheek van het Cultuur Studiecentrum in Paramaribo. Vanaf haar kantoor heeft ze een prachtig uitzicht op de Surinamerivier aan de ene kant en het historische Fort Zeelandia aan de andere kant. Elke ochtend zodra Rachael op haar werk komt, heeft ze eerst contact met haar zus Cindy in Nederland. Normaliter chatten ze samen via Skype waarbij je elkaar kan horen en zien via de webcam, maar momenteel vindt er een verbouwing plaats in de bibliotheek waardoor Rachael geen toegang tot internet heeft. Dus vandaag belt ze met Cindy. Er is genoeg om over te praten. Cindy heeft een drukke baan als accountant en ook heeft zij een drukke baan als moeder. Vooral Skype is ideaal voor het contact tussen beide moeders, omdat zij op deze manier elkaar hun kinderen kunnen laten zien. Het geeft Rachael en Cindy het gevoel dat ze vlakbij elkaar zijn.

Communicatie is voor Rachael en haar zus belangrijk om het gemis te compenseren. Er zijn tegenwoordig vele manieren om van elkaar op de hoogte te blijven, maar hoe ging dit vroeger? Een vraag die bij mij opkomt is hoe het contact werd onderhouden vóórdát toegang tot een computer met internet bijna vanzelfsprekend werd, evenals toegang tot een mobiele telefoon. Hier zal ik in de eerste paragraaf ‘van brief tot krabbel’ aandacht aan besteden. In paragraaf 3.2 ga ik verder in op de ‘informatie- en communicatietechnologieën’ van vandaag de dag. Ook Appadurai’s *technoscape*, de verspreiding van technologie, is van toepassing op de vormen van communicatie en zal hier aan bod komen. De derde en laatste paragraaf van dit hoofdstuk beschrijft na alle voordelen van ICT’s ook een nadeel, namelijk *surveillance*. Door het gebruik van ICT’s kan er een gevoel van controle ontstaan, omdat de afstand door het contact overbrugd wordt.

§ 3.1 Van brief tot ‘krabbel’

Hoe werd er gecommuniceerd door transnationale families vanaf de Onafhankelijkheid in 1975? Wederom ga ik terug naar de tijd dat grote groepen Surinamers emigreerden. Een blik terug in de tijd geeft ons een interessant overzicht van communicatieontwikkelingen in de afgelopen decennia. Brieven, telefoneren, mailen en chatten zijn voorbeelden van

communicatie. Ik vraag me af hoe regelmatig er vlak na de migratie van een familielid gecommuniceerd werd. En hoe is deze frequentie veranderd sinds de komst van het internet binnen huishoudens?

Mijn oudere informanten bieden inzicht in het contact tussen Suriname en Nederland van vroeger. Zoals wellicht verwacht, zijn brieven vóór de Onafhankelijkheid de voornaamste vorm van communicatie. Frans (70 jaar) vertelt mij over de contactpersonen die vroeger bestonden om brieven, goederen en geld over te brengen van Nederland naar Suriname of andersom. Zo waren er vaste plaatsen, bijvoorbeeld een tabakswinkeltje, waar deze spullen afgeleverd konden worden. Als er dan iemand op bezoek ging bij familie in Suriname dan konden deze spullen mee worden genomen en was diegene bereid ze veilig op de plaats van bestemming af te leveren. Deze vriendendiensten verliezen al snel hun onschuldigheid als niet alles meer aankomt op het juiste adres en wanneer de boodschappers overvallen worden. Verscheidene pakketdiensten worden in het leven geroepen en brieven worden via de luchtpost verstuurd.

Uiteraard bestonden postbedrijven en pakketdiensten al langer, maar voor de gewone burger was het vaak goedkoper goederen of geld aan een tussenpersoon mee te geven. Op de internetsite van Surpost, het nationale postbedrijf van Suriname, vind ik de geschiedenis van de posten in Suriname. *“Het eerste Reglement op de Posterijen te Suriname werd uitgevaardigd op 7 oktober 1828”*¹⁴. Ook de eerste pakketdienst bestaat al sinds de negentiende eeuw. *“De Internationale Pakketpostdienst werd in Suriname ingevoerd in 1892 . Het postwisselverkeer tussen Nederland en Suriname werd op 1 januari 1888 bij Koninklijk Besluit een feit.”* Het versturen van brieven had als nadeel dat er lange tijd overheen ging eer dat de brief was aangekomen (cf. Wilding 2006). Het nieuws was dan vaak al oud.

Uit verschillende interviews blijkt dat er vlak na de migratie naar Nederland rond de Onafhankelijkheid helemaal niet zoveel contact was tussen de familieleden. Er werd wel eens gebeld om te controleren of het gemigreerde familielid daadwerkelijk veilig was aangekomen in Nederland. En er werden natuurlijk wel eens brieven verstuurd, maar dat is niet te vergelijken met de e-mails die tegenwoordig heen en weer gaan. De reden hiervan was meestal dat het contact, zoals telefoneren, te duur was, vertelt Renny mij, en de telefoon werd vooral gebruikt voor speciale gelegenheden zoals voor een verjaardag, kerst en Nieuwjaar. De telefonie is veel goedkoper geworden sinds 1975. *“Met mobiel bellen is veel goedkoper,*

¹⁴ De website van het Surinaamse postbedrijf Surpost is: www.surpost.com

smsen is ook goedkoper (dan met een vaste telefoonverbinding bellen)”, zegt Els. Dankzij nieuwe tarieven werd bellen een populaire manier van communiceren. Op grote billboards in Paramaribo zie ik hoe de twee grote Surinaamse *providers*, Telesur en Digicel, steeds weer aanbiedingen bedenken om goedkoop internationaal te kunnen bellen en smsen. De concurrentie tussen de twee grote Surinaamse bedrijven pakt positief uit voor hun klanten.

Een billboard in Paramaribo met reclame voor de telefoonprovider Digicel. Foto gemaakt door: Carina de Boer

Met *mediascapes* verwijst Appadurai naar de verspreiding van media, zoals kranten en billboards. Hierbij kan gedacht worden aan transnationale kranten of televisieprogramma's die speciaal voor de diaspora gemaakt worden. *“It appears that as ethnic broadcasters become successful on the national and global stages they will become targets for takeovers by global media conglomerations”* (Karim, 1998: 15). In Suriname worden veel Nederlandse televisieprogramma's uitgezonden, van het NOS-journaal en het RTL4-nieuws tot Goede Tijden Slechte Tijden en Gooische Vrouwen¹⁵. Interessant is dat Surinamers hierdoor op de hoogte kunnen blijven van het reilen en zeilen in Nederland. Andersom zorgt de massamedia er ook voor dat Surinamers in Nederland belangrijk actueel nieuws uit Suriname kunnen volgen. Door verslaggevers in Suriname kon bijvoorbeeld heel Nederland de Surinaamse verkiezingen op de voet volgen via televisie, de krant of het internet.

Vóór mijn onderzoek verwachtte ik dat (mobiele) telefonie erg duur zou zijn, dit in tegenstelling tot het internet, dat ook niet kosteloos is maar wel goedkoper. Tijdens mijn onderzoek in Suriname bleek dit echter niet het geval te zijn. Vrijwel iedereen in Paramaribo

¹⁵ Goede Tijden Slechte Tijden is een Nederlandse soap en Gooische Vrouwen is een Nederlandse tv-serie.

heeft een mobieltje. Dit terwijl slechts enkele huishoudens een internetverbinding kunnen betalen. Een internetabonnement is erg prijzig in vergelijking met Nederland. Wel zijn er andere mogelijkheden om online te komen, door bijvoorbeeld een bezoek aan één van Paramaribo's internetcafés. Voor nog geen één Surinaamse Dollar (SRD)¹⁶ per uur kan er geïnternet worden. Met een programma als 'Skype' kan er gratis gechat worden met gebruik van een eventuele webcam, en vaak zelfs gratis gebeld worden via internet naar een (mobiele) telefoon in het buitenland. Met name internet biedt de mogelijkheid om zowel taal en beelden te ontvangen als informatie over 'thuis'. Het internet bezit het 'natuurlijke vermogen' om iets dichterbij te brengen waardoor veel migranten internetten om het contact met het land van herkomst te onderhouden. *"The use of ICTs is important for some transnational families in constructing or imagining a connected relationship", and enabling them to overlook their physical separation by time and space – even if only temporarily"* (Wilding, 2006: 132). Het internetgebruik is onder Surinamers, die zich internettoegang kunnen veroorloven, heel populair. Dankzij internet kan er vaker per dag gemaïld worden naar elkaar, waardoor het contact hechter wordt (cf. Wilding 2006). Bovendien is het tijdstip waarop men mailt niet van belang, terwijl er met telefoneren nog wel eens op een ongunstig moment gebeld kan worden. De komst van nieuwe ICT's betekent echter niet dat vorige communicatiemiddelen verworpen worden.

Nieuwe technologieën hebben de manier waarop mensen met elkaar communiceren veranderd en is voor veel migranten een toevoeging aan *transnationalia* gebleken (cf. Karim, 1998; Wilding, 2006). Appadurai (1996) bedoelt met *technoscape* de configuratie van technologie, zowel mechanisch als informatietechnologieën, en het bewegen van technologie over de wereld. De verspreiding van technologieën gaat met een hoge snelheid gepaard. Als voorbeelden geeft Appadurai grote *internationals* die de mondiale economie regeren (1996: 34). Echter op kleinere schaal van *transnationalia* zijn familienetwerken een klein voorbeeld dat groots kan uitpakken. Zowel economisch, als er gedacht wordt aan het verzenden van goederen en geld via nieuwe technologieën, maar ook de mogelijkheid die internet biedt voor het construeren van nieuwe sociale en politieke ordes.

Eerder is in deze scriptie de relevantie van antropologisch onderzoek naar migratie en transnationalisme benadrukt, waarop ik nu de relevantie van antropologisch onderzoek naar ICT's wil benadrukken. Escobar (1994) streeft naar een antropologie van *cyberculture*. In zijn

¹⁶ De koers van de Surinaamse Dollar verandert regelmatig. Een gemiddelde wijst uit de 1 SRD, 0,29 Euro is. (Bron: www.valuta.nl en nl.coinmill.com). Tijdens mijn verblijf in Suriname lag de koers echter hoger en was 1 SRD ongeveer 0,40 Euro waard.

artikel ‘Welcome to Cyberia’ stelt hij dat *cyberculture* een kans is voor de antropologie om mee te gaan met de tijd. “*Anthropology, it continues to be said, is still enframed within the order of the modern and the savage, the civilized self and the uncivilized other*” (Escobar, 1994: 223). Hoewel ik denk dat we dat stadium binnen de antropologie inmiddels wel gepasseerd zijn, ben ik het met Escobar eens dat nieuwe technologieën een nieuw onderzoeksterrein met zich meebrengen. Ook voor antropologen. Hier wil ik met mijn onderzoek op inhaken. In het geval van Suriname-Nederland heb ik onderzocht hoe transnationalisme veranderd is door de opkomst van *ICT's*. *Cyberculture* en antropologie hebben veel gemeenschappelijk, zoals Escobar het beschrijft: “*the story of life as it has been lived and is being lived at this very moment*” (ibid.). Bovendien brengen nieuwe technologieën culturele transformaties teweeg. Voorbeelden zijn migrantenminderheden die op zoek zijn naar identiteit, identificatie en een manier om hun stem te laten horen. Het internet biedt vele mogelijkheden voor migranten en hun familie om het contact met elkaar te waarborgen, maar ook om deel te nemen aan een *imagined community* op het internet, de term die Benedict Anderson (1983) ooit in het leven riep. Anderson beschrijft een natie als een sociaal geconstrueerde samenleving die niet enkel binnen landsgrenzen plaatsvindt. Maar deze samenleving is de verbeelding van de mensen die participeren in de *imagined community* dat zij een *community* zijn, aangezien zij niet perse fysiek bij elkaar zijn als groep. Een migrant kan zich bijvoorbeeld verbonden voelen met een andere natie dan de natiestaat waar hij/zij woonachtig is. Ook het bezoeken van bepaalde sites of fora op het internet kan de identiteit van een persoon vormgeven, waardoor deze persoon zich verbonden voelt met een *imagined community*.

Er ontstaan steeds meer websites voor transnationale *communities* met chat rooms, waarop de diaspora deel kan nemen aan discussies door berichten te ‘posten’ (cf. Bernal, 2006; Karim, 1998). Middels participerende observatie heb ik mij op verschillende Surinaamse internetfora begeven. “*Waterkant.Net is de best bezochte website door Surinamers in Nederland. Op de tweede plaats staat Suriname.Startpagina.nl. Dat zijn de belangrijkste conclusies uit een omvangrijk mediabereiksonderzoek dat bureau Motivaction, in samenwerking met TransCity, in november 2007 heeft uitgevoerd*”¹⁷. Hieronder de introductie van twee bekende Surinaamse forumsites:

Waterkant.net: Welkom, u bent te gast op het grootste en meest actieve netwerk voor en door Surinamers op Internet. Dit netwerk biedt Surinamers en anderen die affiniteit hebben met Suriname de mogelijkheid elkaar te informeren en met elkaar te interacteren op

¹⁷ Bron: www.waterkant.net

verschillende gebieden.

Mamjo.com: Welkom bij het besloten Suriname forum van Waterkant.Net, dé ontmoetingsplaats op Internet om te discussiëren over Suriname. U kunt hieronder zelf een nieuw onderwerp plaatsen. Ook kunt u meedoen aan discussies of ervaringen uitwisselen in diverse fora.

Ook heb ik met Surinaamse respondenten gecommuniceerd op zogenaamde profielsites als Hyves en Facebook. Deze sites staan vooral bekend om het contact te behouden met vrienden en familie. Door personen uit te nodigen op de eigen profielsite, kan men virtuele vrienden worden. Er kunnen korte berichtjes, zogenaamde ‘krabbels’, naar elkaar verstuurd worden en ook kunnen er foto’s en filmpjes op de profielen worden gezet. Zo houden Renny en haar dochter, die in Nederland woont, contact via Hyves waarop ze elkaar ‘krabbels’ sturen. Renny’s dochter heeft op het profiel van haar moeder bijvoorbeeld het volgende ‘gekrabbeld’:

MAMS!! 🤗👍
Ik was ZO verrast toen ik uw berichtje zag!
ZOOOOOO leuk! Een dikke brasa¹⁸ van mij! 😊👍

Opvallend is dat het onderhouden van familiebanden een taak van de vrouw binnen het huishouden lijkt te zijn (Wilding, 2006). Meerdere respondenten beamen dit (Ruben, Renny, Els). Interessant is de invloed van deze ICT’s op transnationale Surinaamse families, omdat hierover nog niet veel literatuur bestaat, terwijl het toch een veelvoorkomend fenomeen is. Mijn bevindingen wijzen uit dat familieleden hun gemis kunnen compenseren door het contact middels internet. Echter zijn er ook respondenten die het intensieve contact als negatief ervaren door een gevoel van *surveillance*, waar ik de laatste paragraaf van dit hoofdstuk over uitwijk. Het contact tussen migranten en hun familie in het herkomstland kan veranderen en frequenter kan worden door gebruik van het internet. Betekent frequenter internetcontact van Surinaamse Nederlanders met Surinamers ook afbreuk aan de participatie in het vestigingsland? Een vraag waarmee ik me bezighoud in de volgende paragraaf.

§ 3.2 ICT-gebruik door migranten: Een gevaar voor de integratie?

Middels internetsites hebben Surinaamse Nederlanders de mogelijkheid zich te ‘surinamiseren’, zoals ik al eerder schreef. Zoals Karim (1998) het verwoordt: “*It seems that there continues to be a need to ground oneself in the local while engaging the global*” (1998: 14), waarmee hij wil aangeven dat migranten op zoek gaan naar de lokaliteit van hun

¹⁸ Vertaald uit het Sranang Tongo, betekent *brasa* ‘omhelzing’ of ‘knuffel’.

herkomstland. In deze paragraaf een verdieping op het gebruik van ICT's door migranten en daarbij nogmaals een uitzetting over de stagnatie van integratie van migranten.

Literatuur over migratie en ICT's hebben hun focus op het vestigingsland. Dit lijkt te komen door een bepaalde angst vanuit het vestigingsland voor de mondialisering en daarmee verandering in de wereldorde. Geschiere en Nyamnjoh (2000) stellen dat door mondialisering staten en naties extra bewust zijn van hun grenzen en als voorbeeld geven zij dat veel Afrikaanse stammen zoeken naar autochtonie. Mobiliteit zorgt ervoor dat gevoelens van *belonging* overdacht worden en dit heeft uitwerking op de politiek van inheemse stammen, maar ook op de politiek van natiestaten. Angst voor het verlies van autochtonie uit zich in een vestigingsland als Nederland in vragen over integratie en assimilatie. Internetgebruik van migranten zou integratie in de vestigingssamenleving kunnen belemmeren, doordat migranten te veel bezig zijn met het herkomstland of een virtuele wereld. Maar heeft contact via ICT's tussen migranten en hun familie in het herkomstland automatisch een negatief effect op het aanpassen van migranten in de ontvangende samenleving? Betekent de deelname van migranten aan *imagined communities* op het internet dat zij niet participeren in de samenleving waarin zij woonachtig zijn?

Panagakos en Horst (2006) bespreken vooral veel nadelen van de integratie van technologie in het leven van een transmigrant. Zo hebben zij het over verslaving aan de mobiele telefoon, maar ook aan het internet wat minder sociaal contact veroorzaakt met de samenleving waar zij fysiek aanwezig zijn. Door te bellen bestaat er nog enige menselijke interactie, maar oogcontact, fysieke aanraking of het kunnen begrijpen van iemands emoties of gemoedstoestand vermindert. Echter een kritische blik op het argument van Panagakos en Horst (2006) is gewenst, aangezien een verslaving aan mobiel of internet niet zo maar iedereen zal overkomen. Toegang tot internet lijkt voor velen zo vanzelfsprekend, dat we bijna zouden vergeten hoe ons dagelijks leven er vijftien jaar geleden uitzag. Het ligt natuurlijk persoonlijk of migranten en hun contacten toegang hebben tot bepaalde ICT's (cf. Wilding, 2006) en hoeveel tijd zij achter de computer spenderen. Niet iedereen heeft in het dagelijks leven veel tijd om te internetten, laat staan om een internetverslaving op te bouwen. Bovendien zouden gezichtsuitdrukkingen door middel van een webcam wel overgebracht kunnen worden dus afbreuk aan menselijke interactie lijkt ook niet vanzelfsprekend.

Ook Wilding (2006) beschrijft tegenhangers van het internet. Mensen zouden geïsoleerd raken door zich in de virtuele wereld te begeven, de straten zouden leger worden en mensen zouden transformeren in de dupes van globaal kapitaal (2006: 127). Zowel Panagakos en Horst (2006) als Wilding (2006) concluderen dat ICT's afbreuk doen aan

sociale relaties, maar hier kunnen vraagtekens bij worden gezet. Bij transnationalistisch onderzoek zou ook de situatie vanuit het herkomstland onderzocht moeten worden. Voor immigranten zou dit betekenen dat zij vooral communiceren met familie en vrienden en dat het sociale integratie in het vestigingsland tegengaat. Maar dan zou het voor de familie in het herkomstland ook moeten betekenen dat zij zoveel tijd met het gebruik van computer en telefoon spenderen. Beide partijen moeten wel de mogelijkheden en mobiliteit bezitten om zo een hecht contact te onderhouden. Het is daarom omstrede om ICT's als oorzaak te zien van slechte sociale integratie. Veel Nederlands Surinaamse respondenten spenderen inderdaad veel tijd in virtuele velden, maar er zijn ook autochtonen die veel tijd achter hun pc (personal computer) spenderen. Bij hun wordt er echter niet getwijfeld aan de (sociale) integratie.

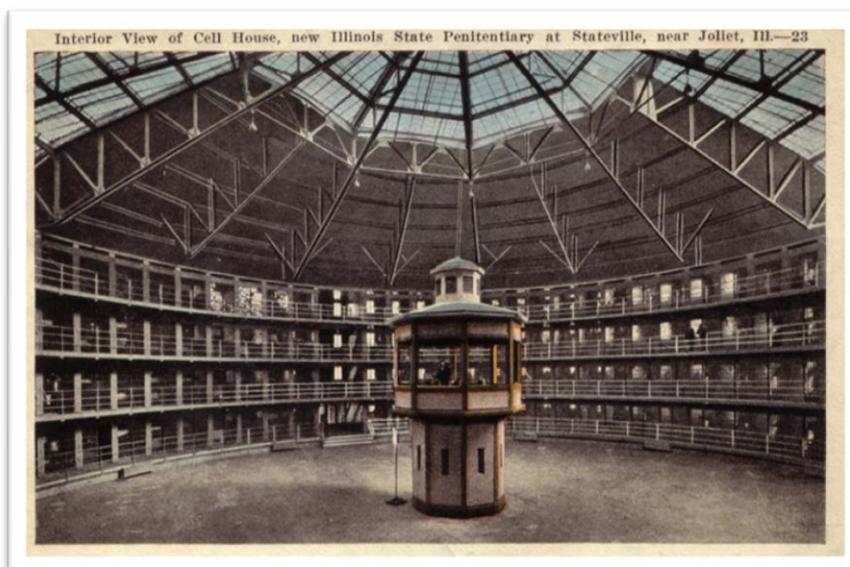
Ook zouden Nederlandse Surinamers 'surinamiseren' door hun participatie aan Surinaamse internetfora. Het is niet verwonderlijk dat zij hun *roots* in virtuele velden zoeken. Of deze virtuele velden culturele transformatie te weeg brengen en of migranten hierdoor daadwerkelijk 'surinaamser' worden is de vraag. Wilding (2006) neemt de term 'Cyberia' van Escobar over en stelt dat het als een nieuwe exotische wereld wordt beschreven. *"In this exotic World, the virtual competes with and in many respects supplants the 'real' world even as it evades being restricted to that world"* (Wilding 2006: 125). Het lijkt een tweestrijd tussen de werkelijke wereld en de virtuele, die ook nog eens als exotisch en nieuw wordt beschreven. Betreft de Surinaamse gemeenschap in Nederland, lijkt de virtuele leefwereld niet dusdanig de overhand te nemen dat participatie in de werkelijke leefwereld stagneert. Wilding concludeert dat de families niet plotseling een virtuele familie zijn geworden en geen onderscheid meer zouden kunnen maken tussen het virtuele leven door middel van ICT's en hun echte leven. *"The transnational family members we spoke to were keenly aware of their physical location at a great distance from their kin overseas, especially in time of crisis"* (2006: 138). Voor de Surinamers in Nederland geldt dit ook.

Het internet wordt als bedreiging gezien door natiestaten, omdat er moeilijk zicht is op wat mensen precies in deze andere 'virtuele' velden doen en wie zij online ontmoeten. Lange tijd hadden natiestaten controle over het reilen en zeilen binnen het land. Middels *panopticon*-technieken zou iedereen in de gaten worden gehouden (cf. Bauman, 1998). Mondialisering en het internet belemmeren het *panopticon* van de natiestaat. Echter familiecontact en *roots*-zoektochten middels internet moeten niet verward worden met fundamentalistische activiteiten. Mondialisering kan dan wel problemen produceren die zichzelf lokaal manifesteren, maar die contexten hebben die allesbehalve lokaal zijn. Deze problemen maken het natiestaten steeds moeilijker wanneer zij vast blijven houden aan autochtonie.

§ 3.3 Surveillance

Na verscheidene voordelen die het internet biedt voor Surinamers, wil ik in deze paragraaf ook enkele nadelen naar voren brengen. Zo noemt Wilding (2006) het familiecontact via ICT's *sunny day technologies*, omdat ziekte of ouderdom ervoor kan zorgen dat de computer niet meer gebruikt kan worden. Ze noemt een voorbeeld van een man wiens vader dementie krijgt. Emails en telefoongesprekken werden zinloos. Ook bij een andere handicap zoals gezichtsverlies, hoorproblemen of het niet meer kunnen gebruiken van een toetsenbord, wordt het lastig via telefoon of het internet te communiceren. Bovendien zouden migranten zich vaak schuldig voelen wanneer familieleden 'thuis' ziek worden en om persoonlijke zorg vragen.

Maar waar deze paragraaf voornamelijk om draait is het probleem van *surveillance*, waarbij de Nederlandse Surinamers zich gecontroleerd voelen door hun familie in Suriname. Een bekende theorie betreft *surveillance* is het *panopticon*. Foucault analyseert Jeremy Bentham's *Panopticon*, een architectonisch ontwerp voor een gevangenis waarbij velen bekeken worden door enkelen die zelf niet zichtbaar zijn (Foucault, 1979). In het *panopticon* weten de bekekenen, de gevangenen, dus niet wanneer zij wel of niet in de gaten worden gehouden.

Gevangenis volgens het Panopticon van Jeremy Bentham in de Verenigde Staten (Bron: www.hks.harvard.edu)

Nieuwe ICT's zouden een *electronic panopticon* kunnen ontwikkelen (Webster en Robins 1986). Zo zou het internet alle informatie opslaan, maar ook welke sites een persoon bezocht heeft en zelfs welke mails er verstuurd zijn. Iemand zou dus altijd onder *surveillance* staan. Alles zou zijn terug te vinden op de computer, waarna de computer conclusie kan

trekken wat iemand gedaan heeft of wat iemand van plan is om te gaan doen. Een manier die gebruikt zou worden voor terroristenbestrijding. Of deze theorieën waarheid zijn of niet laat ik in het midden, maar *surveillance* en het *panopticon* zijn interessant voor het groeiende gebruik van ICT's door Surinaamse transnationale familienetwerken.

Door de introductie van nieuwe ICT's wordt het contact tussen familieleden, vrienden en geliefden frequenter. Hierdoor zijn zij echter ook beter op de hoogte van elkaars leven. Persoonlijke gebeurtenissen kunnen verteld worden aan elkaar, middels mail, chat of een telefoongesprek. Maar dikwijls zijn persoonlijke verhalen ook te lezen of op te maken uit berichten of 'krabbels' op sociale profielsites of blogs¹⁹. Uit mijn bevindingen blijkt dat Nederlandse Surinamers het hechte contact soms als negatief ervaren. *“Op Hyves en Facebook wordt veel geroddeld, iedereen kan het lezen”*, zegt de vijftientigjarige Elvira die in Nederland woont. Zij zegt dat roddels al snel overwaaien naar Suriname en bovendien worden berichten op profielsites vaak verkeerd begrepen. Sociale netwerken op het internet kunnen, zeker gezien de kleine gemeenschap in Suriname, een middel zijn om sociale controle te houden. Vooral Nederlandse Surinamers die regelmatig op vakantie naar Suriname gaan, onderhouden vaak relatienetwerken met vrienden en familie in Suriname via netwerksites als Facebook en Hyves. Door deze websites is de afstand tussen Suriname en Nederland heel klein geworden.

Panagakos en Horst (2006) schrijven dat de afstand voor geliefden ook moeilijk kan zijn en tot controle van elkaar kan leiden. *“Surveillance, often related to accusations of infidelity, also represented an important and often unanticipated side effect of increased communication”* (Panagakos en Horst, 2006: 155). Tijdens telefoongesprekken kan men elkaar niet zien en kan iemand liegen over waar hij/zij is. Ook wordt er vaak via de telefoon om geldzendingen gevraagd. De migranten hebben zelf ook niet altijd een goede situatie, maar willen in een telefoongesprek de schijn ophouden zodat het thuisfront zich geen zorgen gaat maken. Veel Nederlandse Surinamers willen hun familie in Suriname niet ongerust maken en vertellen aan de telefoon dat het goed gaat, terwijl dit niet altijd het geval is. De vierendertige Renuka woont al negen jaar in Nederland: *“Als mijn moeder belt, zeg ik dat het goed met me gaat, ook als het niet zo is. Zij kan toch niks voor mij doen”*. Surinaamse familieleden krijgen hierdoor een vertekend beeld, omdat zij denken dat Nederland hun gemigreerde familieleden welvaart heeft gebracht. Zij hopen in deze welvaart mee te delen.

¹⁹ Weblogs, ook wel blogs genoemd, zijn websites of onderdelen van sociale netwerksites waarop men persoonlijke verhalen, informatie of gebeurtenissen kan plaatsen. Het kan worden gezien als een logboek of een dagboek het internet.

Mijn Nederlands-Surinaamse informanten benoemden een druk van hun familie. De verwachtingen van hun familie dat zij geld of goederen zouden sturen gaat vaak met een prestatiedruk gepaard, omdat zij niet willen falen ten opzichte van hun familie. Voornamelijk het sturen van geld en pakketten werd soms bijna als vanzelfsprekend beschouwd door zowel Surinamers in Nederland als Suriname. Door het hechtere contact via ICT's voelen sommige Surinaamse Nederlanders *surveillance* vanuit Suriname, waardoor zij het als vervelend ervaren dat familie in Suriname deze druk op hun legt. De Creoolse Elvira vertelde “*Altijd als hij (haar broer uit Suriname) belt, weet ik dat hij zonder geld zit. Hij verwacht dan dat ik hem help. Ik neem dus niet altijd mijn telefoon op*”.

Manieren van contact binnen Surinaamse familienetwerken veranderen en daardoor kunnen relaties binnen de families ook veranderen. Oudere communicatiemiddelen worden niet verworpen, maar nieuwe informatie- en communicatietechnologieën kunnen wel voor hechtere contacten zorgen. Het intensieve contact via telefoon en het internet geeft bij sommige Surinaamse Nederlanders het gevoel dat zij gecontroleerd worden. Dit negatieve gevoel van *surveillance* kan uiteindelijk leiden tot vermindering van contact of zelfs een breuk in relaties.

Hoofdstuk 4 Zendingen

Vlak voordat ik terug vlieg naar Nederland besluit ik een pakketje naar ‘huis’ te sturen zodat ik niet het risico loop dat mijn koffer zwaarder is dan het toegestane gewicht. De inhoud van mijn pakketje betreft vooral Surinaamse souvenirs als hangmatten, kleding en schoenen voor mijn familie. Bij de Nieuwe Haven²⁰ in Paramaribo kan ik het pakket inleveren. Ik kies voor de service van Surpost, het nationale postbedrijf. Al eerder heb ik ondervonden dat het voor veel Surinamers een normaal ritueel is om een pakket naar Nederland te sturen. De meeste dozen komen gewoon bij een Chinese winkel vandaan en zijn thuis al netjes ingepakt. Bij de pakkettenservice worden ze gecontroleerd op inhoud, behendig dicht getapet en gewogen om vervolgens op transport te worden gezet via vliegtuig of boot. Mijn pakket gaat per vliegtuig en de volgende dag vlieg ik zelf ook naar ‘huis’.

Eenmaal terug in Nederland heb ik meteen een briefje op de deurmat liggen van Ramesh Travel Service in Den Haag dat mijn pakket gearriveerd is. Ik ben niet in de gelegenheid het pakket meteen op te halen, dus een paar dagen later heb ik een paar gemiste oproepen en een voicemailbericht op mijn mobieltje van Ramesh Travel. Bij deze Haagse pakkettenservice, dat tevens een reisbureau is, is het een stuk rustiger dan bij Nieuwe Haven in Paramaribo. Een Surinaamse mevrouw voor mij in de rij verwacht een pakket met levensmiddelen uit Suriname. Het pakket is gearriveerd, maar vertraagd door een aswolk van de IJslandse vulkaan die het vliegverkeer onmogelijk maakte. Zodra ze haar pakket in handen heeft, kijkt ze of de etenswaren nog niet verrot zijn. En dan heb ook ik mijn pakket.

Ramesh Travel Service in Den Haag, waar ik mijn pakket op heb gehaald. Foto gemaakt door: Mirella de Boer

²⁰ De voormalige haven van Paramaribo lag vlakbij de Waterkant en de Centrale Markt. Door drukte van het stadscentrum werd er veertig jaar geleden een nieuwe haven gebouwd even buiten het centrum. Nieuwe Haven is de belangrijkste terminal van Suriname voor goederen en containers.

Het versturen van pakketten is al lange tijd geliefd bij Surinamers en hun familieleden in Nederland. Ik heb zelf de eenvoud van het versturen van een pakket ondervonden. Het is makkelijk en niet duur. In dit hoofdstuk vraag ik me af wat voor zendingen er bestaan tussen Surinaamse migranten in Nederland en hun familie in Suriname. En wat voor zendingen gaan van Surinamers naar hun familie in Nederland? Naast het versturen van goederen zal ik in dit hoofdstuk ook *remittances*, de geldzendingen, binnen Surinaamse transnationale familienetwerken bespreken. Hierbij kan worden gedacht aan de *financescape* van Appadurai, gericht op financiële zendingen, maar tegelijkertijd ook de *technoscape*. Tenslotte vraag ik me af welke verwachtingen met deze zendingen gepaard gaan. De zender van het pakket verwacht een materiële of financiële bijdrage te leveren aan de ontvanger. Maar wat verwacht de ontvanger van de zender?

§ 4.1 Pakkettendienst: geen wachtie wachtie meer?

Het verzenden van pakketten naar familie is bij Surinamers populair. De eerste internationale pakkettendienst werd in 1892 in Suriname ingevoerd²¹. Geschenkpakketten zijn een manier om elkaar een cadeautje te sturen of ondersteunende producten. Er worden zowel pakketjes van Nederland naar Suriname gestuurd als andersom. Surinamers sturen elkaar voornamelijk kleding en schoenen, maar de pakketten zijn dikwijls gevuld met eten, voedingsmiddelen die in het andere land niet verkrijgbaar zijn. De Creoolse Vergilia mist het Surinaamse eten sinds ze in Nederland woont. “*Mijn zus stuurt mij soms van die echte pittige pindasaus, dan kan ik weer heerlijk koken*”. Van Duijnhoven en Van der Pijl (2010) leggen de link tussen heimwee en eten. “*Surinamers en eten zijn onlosmakelijk met elkaar verbonden*” (2010: *forthcoming*). Zij beschrijven *food nostalgia* als “*het verlangen naar en eten van bepaald voedsel dat nostalgische herinneringen oproept*”, bijvoorbeeld aan het land dat men verlaten heeft (2010: *forthcoming*).

Bekende pakkettendiensten zijn die van de Surpost en de Surinam Service Line (SSL). Surpost, het postbedrijf van Suriname, biedt speciaal voor geschenkpakketten naar Nederland PUP (pakket uit Paramaribo) aan in samenwerking met Suriname Air Cargo²². De verzendkosten voor pakketten zijn SRD 11,50²³ per kilogram waarbij een totaal bedrag van

²¹ Bron: de site van Surpost, www.surpost.com.

²² Bron: de site van Surpost, www.surpost.com.

²³ 11,50 Surinaamse Dollars is ongeveer 3,30 Euro. Bron: www.valuta.nl.

500 US Dollars²⁴ inclusief assurantie en vracht niet overschreden mag worden. Bij aankomst van het pakket in Nederland krijgt de ontvanger telefonisch bericht. Afhaallocaties in Nederland zijn Rotterdam, Amsterdam, Den Haag, Utrecht, Almere, Amersfoort, Zoetermeer, Arnhem, Eindhoven en Tilburg, de plaatsen waar de meeste Surinamers gevestigd zijn. Een slogan van de Surpost pakkettendienst: *“Verse producten, goede prijs, prettige service, meer gemak”*²⁵.

Ook de aankomst-en afhaalplaatsen van de pakketten heb ik bezocht. Hier heb ik goed kunnen zien hoe Surinamers opleven, in zowel Suriname als in Nederland, wanneer zij een pakket ontvangen. *“Sommigen mensen (in Suriname) leven echt van die pakketten”*, vertelt Marion mij. Zij heeft haar eigen bedrijf voor inklaringen vlakbij Nieuwe Haven in Paramaribo, waarbij ze een tussenpersoon is in de goederenstroom. Hierdoor wordt duidelijk dat pakketten voor veel Surinamers een boodschappenpakket is dat bijdraagt aan het huishouden. Marion verwijst mij door naar een bedrijf dat zich vooral met geschenkzendingen bezighoudt, Transolution Cargo Caribbean N.V. Asjanti een van de eigenaren van Transolution vertelt mij dat er veel concurrentie is. In de omgeving van Nieuwe Haven zijn rond de tien bedrijven die zich bezighouden met pakketzendingen. *“Er worden momenteel geen nieuwe vergunningen (voor het starten van een pakkettenservice) meer uitgegeven (in Suriname). Dit heeft de economische situatie voor ons verbeterd. Het aantal pakketten neemt wel af door de slechte (economische) situatie in Nederland”*, aldus Asjanti. Veel Surinamers vertelden mij dat zij voorheen meer pakketten ontvingen van hun familie in Nederland, wat hun niet verraste, omdat de economische situatie in Nederland nu ook wel heel slecht zou zijn. Veel van mijn Surinaamse respondenten dachten het in Suriname nu beter te hebben. *“Je kan in deze tijd beter in Suriname leven dan in Nederland”*, zegt taxichauffeur Ruben. De vraag is of de economische crisis in Nederland inderdaad de oorzaak is van het verminderen van het aantal pakketten of dat het fenomeen van pakketzendingen afneemt om andere redenen. Bijvoorbeeld het verplichte gevoel van Surinaamse Nederlanders om pakketten te versturen naar hun familie, waar zij zich tegen afzetten.

Asjanti van Transolution vertelt mij dat er zo een 50.000 tot 80.000 pakketten per dag vanaf Nederland in Suriname aankomen. Dat zij 125 containers die aankomen op de haven. Het gaat hierbij niet enkel om geschenkpakketten, maar ook verhuizingen. Asjanti vertelt mij

²⁴ 500 US Dollars (uit de Verenigde Staten) is ongeveer 390,78 Euro. Dat is in Surinaamse Dollars 1363, 29. Bron: www.valuta.nl.

²⁵ Deze slogan lees ik in het kantoor van Surpost bij Nieuwe Haven waar pakketten ingeleverd kunnen worden voor verzending naar Nederland.

dat een klein deel van alle containers, zo een vijf procent, verhuizingen zijn voor remigranten. Tijdens een rondleiding door het bedrijf Transolution zie ik dat er in de opslagloods zelfs fietsen en brommers staan die als geschenk uit Nederland zijn verzonden.

Links: Het afhaaloket van Transolution in Paramaribo waar pakketten uit Nederland worden opgehaald.

Rechts: De opslagplaats van pakketten uit Nederland en vanuit de Antillen bij Transolution.

Beide foto's gemaakt door: Carina de Boer.

Op een Surinaams internetforum, mamjo.com, lees ik een reactie op de service van pakkettenpost. Zo schrijft iemand: *“Twee waardeloze ervaringen de laatste tijd, per TNTpost verstuurd aan een oom enkele pakjes Winner shag (vind ie lekker) nooit aangekomen. Jammer!!! (...) Vrienden zeggen nu, je kunt veel beter aan een van die speciale op Surinaamse gerichte groupage bedrijfjes gebruiken, ook nog goedkoper. Ervaringen van anderen?? En adviesjes?”*²⁶. Iemand anders reageert met een eigen verhaal over een pakket dat acht dagen te laat aankwam en waarbij ook spullen ontbraken en beschadigd waren door een messnede. Asjanti vertelt dat er steeds betere douanecontroles komen, zo zouden er in Nieuwe Haven nieuwe scanapparaten zijn. Ook lees ik op Mamjo.com positieve reacties op de pakkettendiensten die er alles aandoen om een betere service aan te bieden. Zo bericht de Surinam Service Line *“Afhandeling geschiedt in eigen loods in Suriname, dus geen wachttie wachttie meer”*²⁷.

²⁶ Bron: www.mamjo.com, een Surinaamse forumwebsite. Onderwerp: pakkettenpost.

²⁷ Bron: surinameserviceline.com, de website de pakkettenservice Suriname Service Line.

§ 4.2 Remittances: verleden tijd?

Gowricharn (2004) schrijft in zijn artikel ‘Moral Capital in Surinamese Transnationalism’ dat migratie niet per definitie verlies hoeft te betekenen. Zo zou een groot deel van de inkomsten van een Surinaams huishouden bestaan uit giften van familie die in Nederland woont. Na migratie naar Nederland is het voor veel Surinamers gebruikelijk geld naar familie te sturen, zogenaamde *remittances*. Frans, die ik eerder beschreef, ontvangt regelmatig geld van een vriend uit Nederland. *“Echt een goede vriend, we zien elkaar als broers. Als ik naar Nederland ga, kan ik altijd bij hem logeren”*, aldus Frans. Frans en zijn vriend zien elkaar als broers daarom kan dit contact ook praktisch gezien onder familiebanden vallen. Ook Rachael krijgt financiële hulp uit Nederland. Haar zus helpt haar met het betalen van de ziektekostenverzekering en soms helpen twee goede vrienden uit Nederland haar ook wel eens door *remittances*. Dit is een interessant fenomeen omdat het al lange tijd bestaat en omdat *remittances* voor veel landen een grote inkomstenpost zijn (cf. Fermin en Van der Hijden, 2004). *“The average income of households directly involved in international migration is more than double that of nonmigrant and internal migrant households, a difference that mainly reflects remittances sent from abroad”* (De Haas 2008: 39). Bovendien stelt Leung (2008) dat *remittances* de meest stabiele vorm van buitenlandse financiering zijn, voornamelijk voor geografische gebieden die voor investeringen niet aantrekkelijk zijn (2008: 291).

Naast dat *remittances* een ondersteuning voor familie bieden, kan de diaspora ook als *tool* worden gebruikt voor economische ontwikkeling, omdat *remittances* een aanzienlijk aandeel van het bruto nationaal product kunnen zijn. Nederlandse Surinamers kunnen als *agents of change* voor Suriname worden beschreven voor hun financiële bijdrage aan huishoudens en daardoor aan de Surinaamse economie. Nell (2008) schrijft hierover dat zendende staten zich bewust zijn van het feit dat transmigranten in ontvangende staten van groot belang zijn voor de economie van het herkomstland (2008: 23). Zendende staten zouden verschillende motivaties hebben om door middel van politiek de loyaliteit van emigranten te behouden. *“Such policies can be driven by economic concerns such as facilitating the sending of remittances”* (Castles en Miller, 2003: 256). In het geval van Suriname heb ik niet het idee dat er veel politieke stunts uit worden gehaald om de verbondenheid van gemigreerde Surinamers te behouden. Het zijn voornamelijk de familienetwerken die een verschil maken voor Suriname. Juist doordat de *remittances* bij huishoudens terecht komen is het moeilijk te achterhalen hoeveel geld er van Nederland naar Suriname wordt verstuurd.

Passagiers die Suriname bezoeken kunnen geld meenemen voor hun familie of dierbaren, maar ook zijn er voor geldzendingen tussen Suriname en Nederland systemen ontwikkeld. Geldzendingen begonnen via de post, banken en tussenpersonen die het geld bij de juiste persoon af konden leveren. “*Transfers via postal exchange and banks were common in the seventies and the first half of the eighties*” (Gowricharn, 2004: 612). Vervolgens werden er vooral veel zendingen gedaan via wisselkantoren (cambio’s). “*Surichange, by far the largest exchange-office in Rotterdam, estimated (on request) the national amount of money-transfers made by private persons in the nineties to be one hundred million Dutch guilders annually*” (ibid.). Niet al deze geldzendingen waren voor huishoudens bestemd. Dit bedrag was inclusief investeringen en eigen aankopen in Suriname. Surichange is nog altijd de meest gebruikte instantie door Surinamers om geld over te maken naar familie.

Appadurai (1996) stelt dat mondiale verspreiding van kapitaal een complexe *scape* is om te volgen, door de snelheid en mysterieusheid vandaag de dag (1996: 34). Wederom noemt hij voornamelijk *financescapes* van bedrijven in de wereldeconomie, terwijl hij wel stelt dat *ethnoscapes*, *technoscapes* en *financescapes* met elkaar verbonden zijn. Surinaamse migranten zijn hierbij een uitgelezen voorbeeld. Het sturen van *remittances* gebeurt tegenwoordig immers voornamelijk via nieuwe technologieën. In de schaarse literatuur over *remittances* tussen Nederland en Suriname, miste ik de rol van het internet. Dit terwijl internet een steeds groter aandeel krijgt in het internationaal versturen van geld. Hoewel voorheen het sturen van contanten en papieren postwissels gebruikelijk is, komen er steeds meer elektronische alternatieven. Bijvoorbeeld de EPW van Surpost, een elektronische postwissel die in 2009 geïntroduceerd werd. “*Surpost introduceert nieuwe financiële dienst: Snelheid, lage tarieven, veiligheid en betrouwbaarheid zijn de basis elementen van de nieuwe Surpost elektronische postwissel*”²⁸.

Op de site van Surpost is ook een link naar internetbankieren²⁹ te vinden waarmee gebruik kan worden gemaakt van de EPW. “*De EPW maakt gebruik van internetbankieren via een actieve Nederlandse bankrekening voor de overmaking van gelden naar de EPW kaarthouder in Suriname. Dit gebeurt in een fractie van de tijd die in het verleden gepaard ging bij de oud bekende roze papieren postwissel*”. Surpost lijkt er bijna van uit te gaan dat familie in Suriname de ontvanger van het geld is, wat op te maken valt uit het volgende citaat. “*De Elektronische Postwissel van Surpost biedt een prima alternatief voor het huidige en vaak*

²⁸ Introductie van de Elektronische Postwissel van Surpost. Bron: www.surpost.com.

²⁹ www.surposttransfer.nl, de link naar internetbankieren via de site van Surpost.

kostbare overboeken van geld naar familie in Suriname”³⁰. Over het overmaken van geld naar Nederland vind ik geen gegevens op de site van Surpost. Gowricharn (2004) beschrijft in zijn artikel eveneens de geldzendingen van Nederland naar Suriname en niet andersom. Mijn bevindingen wijzen dan ook uit dat er geen *remittances* van Suriname naar Nederland worden verstuurd.

Het aantal Surinamers dat AOW³¹ ontvangt uit Nederland is ook noemenswaardig. Veel Surinaamse Nederlanders willen hun oude dag graag doorbrengen in Suriname. Deze geldstroom uit Nederland zorgt ervoor dat ouderen niet hoeven te werken, iets dat in Suriname veelvoorkomend is. Wanneer bejaarden niet meer zouden kunnen werken zou hun zorg al snel op de schouders van hun kinderen terecht komen. Uiteraard zijn er ook Surinaamse bedrijven die geld ontvangen van bijvoorbeeld Nederlandse moederinstanties. Guno, medewerker van het bedrijf Finbel dat ik zo bespreek, wijst mij op het aandeel van Nederlandse bedrijven in de bouwsector van Suriname. Aangezien ik mij richt op Surinaamse familienetwerken zal ik niet verder ingaan op de internationale geldzendingen tussen bedrijven.

Wel wil ik mijn bezoek aan het bedrijf Finbel in Suriname aanhalen. Tijdens dit bezoek heb ik de directeur van Finbel, Gerson Lens, en een medewerker van Finbel, Guno Lo-hioeng-shioe, gesproken. Finbel staat voor financiële beleggingen en is een bedrijf dat het gezicht van Pinpay is in Suriname. Pinpay is een systeem dat de mogelijkheid biedt aan Nederlandse en andere buitenlandse pinpashouders om vanuit Suriname de beschikking over hun Nederlandse bankrekeningen te hebben. Zo bestaan er verschillende cambio's of ook wel wisselkantoren die gebruik maken van de Pinpay-apparaten. Middels Pinpay kunnen er in Suriname euro's gepind worden die vervolgens tegen de lokale koers in SRD's omgewisseld kunnen worden. *“Door Pinpay zijn er nu wel officiële wegen om aan contant geld te komen. Voorheen werd dit via de zwarte markt gespeeld, dit ging vaak via winkels, om belasting en de autoriteiten te ontduiken”*, zegt meneer Lo-hioeng-shioe.

Nieuwe *technoscapes* als internetbankieren en Pinpay zijn interessant voor het verzenden van geld naar familie. Het zijn manieren die goedkoop zijn en waarvan de veiligheid gewaarborgd kan worden. Deze manieren van geldzendingen zijn ook interessant betreft de theorie van Appadurai, aangezien zij onder meerdere *scapes* vallen. Surinamers

³⁰ Bron: www.surpost.com

³¹ AOW staat voor Algemene Ouderdoms Wet en is een zogenaamde volksverzekering. In Nederland regelt de AOW het verplichte collectieve ouderdomspensioen. Suriname kent geen AOW, maar Surinamers kunnen voor het aantal jaren dat zij in Nederland hebben gewoond AOW ontvangen uit Nederland.

emigreren en plaatsen zich hierdoor in de *ethnoscape*. Zij gebruiken technologieën, *technoscapes*, voor *financescapes*. Deze paragraaf heeft verschillende *financescapes* van Nederland naar Suriname laten zien, maar geen van Suriname naar Nederland. Wat doet dit met de sociale orde tussen familieleden? Creëert dit voor Surinamers een afhankelijkheid van hun familie in Nederland? Deze gevoelens omtrent verwachtingen en sociale orde zijn het middelpunt van de volgende paragraaf.

§ 4.3 Verwachtingen

Na in voorgaande paragrafen een beeld te hebben geschetst van pakketzendingen en *remittances*, vraag ik me af wat er specifiek heen en weer gaat tussen Suriname en Nederland en welke verwachtingen dit binnen transnationale familienetwerken van elkaar schept. Uit mijn onderzoeksbevindingen kan ik opmaken dat er zowel pakketten vanuit Suriname als vanuit Nederland worden verstuurd. In beide landen worden de pakketten als cadeautjes ontvangen. *Financescapes* lijken echter eenrichtingsverkeer van Nederland naar Suriname te zijn. Voordat issues als sociale orde tussen familieleden en afhankelijkheid van familie worden besproken, is het van belang om de motivatie achter het sturen van *remittances* te analyseren.

Literatuur over migratie en *remittances* wijst uit dat migranten een verplichting ervaren door sterke familienetwerken om hun familie in het herkomstland te helpen (Horst, 2008; De Haas, 2008). Culturele en religieuze aspecten motiveren migranten om verantwoordelijkheid te nemen voor minder bedeelden in het land van herkomst (Horst, 2008: 91). Daarbij komt familie meestal op de eerste plaats. Migranten weten immers wat er speelt in het land van herkomst en vergelijken hun persoonlijke situatie in het vestigingsland hiermee. Veel arme landen ontvangen hierdoor logischerwijs veel *remittances*. “According to the World Bank (2006) remittances to developing countries reached a total of 167 billion USDollars in 2005” (Leung, 2008: 291).

Voor de Surinamers speelt er echter een tweede factor mee, namelijk het beeld dat er van Nederland bestaat. Tijdens mijn veldwerk in Suriname heb ik ervaren dat er door sommige Surinamers wordt opgekeken naar Nederland. Veel respondenten waren vereerd dat ik bij hun op bezoek kwam voor een interview. Eerst vond ik dit een vreemde ervaring, omdat ik jonger was dan mijn respondenten. Later realiseerde ik mij dat dit kwam omdat ik uit Nederland kom. “Alles wat uit Nederland komt is goed”, heeft Frans tegen mij gezegd om duidelijk te maken hoe sommige Surinamers over Nederland dachten. Dit beeld van Nederland stamt hoogstwaarschijnlijk uit de tijd van kolonisatie, waarbij de Nederlanders als

bezetter een groot deel van de elite waren in Suriname. En nog altijd is Nederland een plaats waar Surinamers naar toe komen voor scholing of uit economische redenen.

Dit beeld dat er in Suriname bestaat van Nederland brengt ons bij Appadurai's *ideoscape*. *Ideoscapes* zijn volgens Appadurai (1996) meestal beelden die politiek gerelateerd zijn en vertegenwoordigen dan ook dikwijls de ideologieën van een staat (1996: 36). Hij stelt dat *mediascapes*, als televisie, kranten en billboards, deze beelden overbrengen naar andere plaatsen op de wereld. Maar betreft Suriname zijn *mediascapes* en *ideoscapes* niet zo nauw aan elkaar verbonden. Voordat verschillende *mediascapes* Suriname bereikten bestonden er immers al beelden over Nederland. Dit kwam door *ethnoscapes*, als kolonisatie en migratie. Verhalen van Surinaamse migranten die inderdaad welvaart vonden in Nederland, creëerden voornamelijk een positief beeld van Nederland.

De eerder onderscheiden *scapes* maken dat er bepaalde sociale relaties binnen families ontstaan. Om inzicht te krijgen in welke beelden er van elkaar bestaan is een prangende vraag: Hoe voelen de Surinamers zich tegenover hun familieleden die het land van herkomst verlaten hebben? Uit een aantal interviews heb ik begrepen dat Surinamers opkijken naar Nederlanders. Er werd echter ook gezegd dat veel Nederlandse Surinamers arrogant of uit de hoogte zouden doen. In hoofdstuk twee beschreef ik al de beelden die er bestaan van Nederlandse Surinamers die Suriname bezoeken. Deze informatie gaven geremigreerde Surinamers mij, die dus beide posities ervaren hebben. De Surinamers die al hun hele leven in Suriname wonen, hebben met mij hier niet over gesproken. Wellicht voelen zij zich op een bepaalde manier 'verlaten' door migranten. Zij praten natuurlijk ook over familie die zij waarschijnlijk niet willen afvallen. Of wellicht heeft het met mij te maken, een Nederlandse.

Financescapes spelen een belangrijke rol binnen Surinaamse transnationale familienetwerken. Na de migratie van familie naar Nederland verwachten Surinamers te delen in de rijkdom die hun familieleden in Nederland zouden vinden, maar de zender heeft geen inzage op wat de ontvanger met het geld doet. De laatste jaren treedt er echter een verandering op binnen het zenden van *remittances*. Veel van mijn respondenten in Paramaribo ontvingen voorheen inderdaad een financiële bijdrage van hun gemigreerde familieleden. Wanneer ik vroeg waarom zijn niet langer geld ontvangen, was het antwoord eenduidig: de economische crisis in Nederland heeft ervoor gezorgd dat geld sturen niet langer mogelijk is. Maar is dit werkelijk de enige reden? Marion vertelt mij dat mensen in Suriname zelf geld verdienen, maar er gewoon niet goed mee om gaan. "*Ze spelen toneel en het is affersing van hun eigen familie*". Zij vertelt mij over haar nicht in Nederland die naast een normale werkweek van maandag tot vrijdag, ook nog in het weekend werkt om een ander nicht in Suriname financieel

te ondersteunen. Later bleek dat de nicht woonachtig in Suriname het geld niet zo hard nodig bleek te hebben als zij gezegd had. “*Mensen huilen naar buiten toe hoe slecht ze het hebben, maar ze gaan er verkeerdt mee om. Vanaf de schoolbanken zouden ze moeten leren hoe ze met geld om moeten gaan*”, aldus Marion, die zelf in Suriname woont. De beelden die er bestaan over Suriname bij de Nederlandse Surinamers veranderen ook. Dit kan wellicht ook als oorzaak van de vermindering van *remittances* worden beschouwd.

De redenen van verandering in *ideoscapes* zijn de *techoscapes*. Door nieuwe ICT's is er meer controle op elkaar. Deze *surveillance* brengt de werkelijkheid van familieleden aan het licht doordat ICT's de afstand verkleinen. De afhankelijkheid van financiële steun blijkt dus niet altijd zo drastisch als verwacht. Dit komt omdat het beeld van Nederland in Suriname ook veel realistischer wordt en gemigreerde familieleden blijken in Nederland niet altijd de welvaart te vinden waar van gedroomd werd. Zo wordt er ook duidelijk dat Nederland niet altijd het ‘land van melk en honing’ is, zoals vaak in Suriname gesuggereerd werd. Niet alles wat uit Nederland is goed. Wanneer er wordt gekeken wat er heen en weer gaat tussen Suriname en Nederland is het daarbij incorrect om aan te nemen dat er vanuit Nederland meer verzonden wordt, want de migratiestroom van arbeiders naar Nederland draagt nog altijd bij aan de Nederlandse economie.

Hoofdstuk 5 Afsluiting: *Transnationalia*

Mondialisering zorgt voor een wereld in beweging. Objecten, ideeën, beelden en mensen ontmoeten elkaar niet slechts binnen landsgrenzen, maar ook in transnationale velden. Samen creëren ze nieuwe onregelmatigheden omdat zowel de kijkers als de beelden gelijktijdig in beweging zijn en dit brengt verandering teweeg. Beelden en kijkers zijn beide niet in een veld te plaatsen dat makkelijk past binnen een lokale, nationale of regionale ruimte (cf. Appadurai, 1996). Binnen *transnationalia* wordt er in transnationale velden voorbij de grens van de natie geopereerd. Natiestaten, als units van een complex interactief systeem, zijn zeer waarschijnlijk niet capabel om te fungeren als leidend figuur in de relatie tussen mondialisering en moderniteit (cf. Appadurai, 1996). Dit komt doordat de conceptie van ruimte en tijd veranderd is (cf. Bauman, 1998; Harvey, 1990), evenals de opvatting van publiek en privaat. Migratieprocessen geven een beeld van deze ontwikkelingen, omdat migratie niet slechts het verplaatsen van een persoon van het ene naar het andere land betekent, maar transnationalisme dikwijls een uitkomst is. “*Migration processes are complicated human dramas*” (Levine, 1987:1), daarom onderhouden migranten contact met familie en het herkomstland.

Het huidige migratiedebat legt de focus voornamelijk op het vestigingsland waarbij onderwerpen als integratie en assimilatie van migranten veelal aangehaald worden. Transnationalisme, het contact met het land van herkomst, kan ervoor zorgen dat in het vestigingsland de loyaliteit van migranten in twijfel wordt getrokken. Dit terwijl gevoelens van *belonging* vaak al complex genoeg zijn voor migranten, zonder dat er van hun verwacht wordt de eigen cultuur opzij te zetten om zich totaal aan te passen in een vaak onbekende samenleving. *Belonging* is dan ook dikwijls niet van toepassing op een natiestaat, maar soms op een andere dimensie als een familie of een internet-*community*. Thuisgevoelens wijzen soms naar *imagined communities* waarbij het herkomstland en het vestigingsland, die eerder centraal stonden bij de vorming van socioculturele identificatie, buiten spel komen te staan. Gevoelens van *belonging* zijn dus niet altijd meer van toepassing op natiestaten (cf. Olwig). Vormen van transnationalisme kan identificatie met andere dimensies creëren, zoals familienetwerken.

Identificatie met andere dimensies geeft onder andere weer dat natiestaten niet meer de rol vervullen die zij ooit hadden. Echter in een wereld waarin nog niet alle grenzen op alle niveaus vervaagd zijn, dient naast het vestigingsland, de situatie in het herkomstland ook onder de aandacht te worden gebracht wanneer er over transnationalisme wordt gesproken.

Onderzoek over migratie en transnationalisme zou dan ook transnationaal moeten zijn, aangezien migratiestudies niet enkel immigratiestudies zijn. Mijn transnationale onderzoek, over Surinaamse transnationale families, wijst uit dat zowel de zendende samenleving als minderheidsgroepen en individuen in de ontvangende samenleving beter begrepen kunnen worden, wanneer *transnationalia* onder de loep wordt genomen. De focus in deze thesis ligt daarom niet enkel op de Surinaamse migranten in Nederland, maar ook op de visie van Surinamers, woonachtig in Suriname, in relatie met Nederlandse Surinamers.

Binnen transnationale familienetwerken bieden transnationale activiteiten vaak een mogelijkheid om het gemis te compenseren. Om overzicht te bieden in dimensies van transnationale velden en de verschillende aspecten van transnationaal contact, heb ik de term *transnationalia* in het leven geroepen. Het leven van migranten is een doorlopend proces, omdat zij zich soms gelijktijdig in verschillende sociale en transnationale velden bevinden. De manieren van contact en de activiteiten die hierbij plaatsvinden heb ik ingedeeld volgens *the social imaginary* van Appadurai (1996). Appadurai onderscheidt bij mondiale culturele processen verschillende *scapes*: *ethnoscapes*, *technoscapes*, *financescapes* op basis van deze drie *scapes* worden *mediascapes* en *ideoscapes* geconstrueerd. Deze *scapes* kunnen als nieuwe ‘landschappen’ beschreven worden, die landsgrenzen juist overstijgen. Elke *scape* behandelt een ander element van *transnationalia*, maar sommige fenomenen vallen onder meerdere *scapes*.

Binnen Surinaamse transnationale familienetwerken bewegen verschillende mensen, objecten en ideeën tussen Suriname en Nederland en in transnationale velden. Migratie tussen Suriname en Nederland valt onder de *ethnoscape*, die ik in drie delen heb opgedeeld. Hierbij vallen verschillende migratiestromen van Suriname naar Nederland onder de eerste *ethnoscape*. Dit betreft stromen in het verleden rondom de Onafhankelijkheid in 1975, die migratiemotieven in politieke gebeurtenissen vonden. Voorbeelden hiervan zijn het dreigend geweld rondom de onafhankelijkheid en de militaire coup, die in de jaren tachtig onder leiding van Desi Bouterse gepleegd werd. Maar ook persoonlijke motieven hebben migratiestromen veroorzaakt en deze redenen zijn vandaag de dag nog steeds aan de orde. Hierbij kan gedacht worden aan migratie voor scholing, om werk te vinden of wegens betere medische zorg in Nederland. De tweede *ethnoscape* die ik onderscheid betreft migratie van Nederland naar Suriname, zoals remigranten, maar ook bezoeken van Surinaamse Nederlanders aan Suriname, als familiebezoeken of heimweetoeristen en *roots*-toeristen. De derde *ethnoscape* omvat Surinamers die op vakantie gaan naar Nederland, vrijwel altijd als familiebezoek.

Mediascapes zijn fenomenen die al langere tijd bestaan, maar nog altijd in ontwikkeling zijn, zoals billboards, televisieprogramma's en kranten, die ideeën overbrengen vanuit een ander deel van de wereld. Appadurai stelt dat het vaak politieke uitingen zijn, waardoor hij de *ideoscapes* met *mediascapes* in verband brengt. Maar mijn onderzoeksbevindingen wijzen uit dat *ideoscapes* op zichzelf al bestonden dankzij *ethnoscapes*. Politieke en culturele beelden worden echter al overgebracht wanneer mensen migreren. De eerste beelden van Nederland kwamen al in Suriname ten tijde van de kolonisatie, maar andersom ook de eerste beelden van Suriname in Nederland. Vervolgens doen *mediascapes* en later *technoscapes* de rest, doordat massamedia beelden overbrengt.

Technoscapes brengen een snelle en intensieve manier van transnationalisme met zich mee, omdat nieuwe technologieën voor nieuwe transnationale en virtuele velden zorgen. Surinaamse familienetwerken kunnen in deze velden plotseling heel dicht bij elkaar zijn en heel hecht contact hebben, door telefoon, mail en sociale netwerksites. Dit heeft grote veranderingen teweeg gebracht binnen *transnationalia*. Meer antropologisch onderzoek naar *cyberculture* binnen *transnationalia* is dan ook gewenst om nog beter inzicht te krijgen op de veranderingen die het teweeg brengt voor migranten, hun familie in het land van herkomst, maar ook om inzicht te krijgen op mondialisering.

Nieuwe ICT's lijken misschien een uitkomst in de afstand tussen gescheiden families, maar dit kan ook op gevoelens van *surveillance* uitdraaien. Voornamelijk Surinaamse Nederlanders ervaren soms een gevoel van controle van hun familie in Suriname, waarbij zij een druk voelen om bijvoorbeeld *remittances* te zenden om hun familie financieel bij te staan. De verantwoording van Surinaamse migranten om hun familie te steunen, bestond al langere tijd, maar wordt versterkt door het hechte contact, omdat er *surveillance* of een gevoel van *surveillance* ontstaat. Maar de *technoscapes* creëren mede door *surveillance* een andere verandering binnen Surinaamse familienetwerken. Beelden van elkaar veranderen door het hechte contact. Financiële steun blijkt minder hard nodig dan verwacht, maar ook Surinamers ontdekken dat hun familie in Nederland het niet altijd zo ruim heeft als gedacht werd. Geïdealiseerde beelden over Nederland transformeren in realistische beelden van de Nederlandse context. Niet alleen de beelden over *financescapes*, zoals de afhankelijkheid van *remittances*, veranderen door *technoscapes*, maar ook de manieren waarop *remittances* verstuurd worden. Hoewel Appadurai (1996) voornamelijk over grote *multinationals* praat die *technoscapes* en *financescapes* gebruiken in de mondialiserende wereldeconomie, zijn de veranderingen ook veelal in gebruik door individuen. Geld wordt mondiaal kapitaal door technieken die ontwikkeld zijn om geld snel en efficiënt over te brengen. Voorbeelden

hiervan zijn internetbankieren en Pinpay-apparaten. Ook het bij Surinamers populaire ‘verzenden van pakketten’ wordt door de technologie steeds beter, sneller en veiliger.

Naast de communicatie die hechter kan worden door nieuwe ICT’s, creëren virtuele velden ook een plek voor mensen om meningen te uiten. Net zoals de *stoa*³² in de Griekse oudheid een plek was van ontmoeting waar gediscussieerd en gefilosofeerd werd, kunnen tegenwoordig internetfora en chatrooms dienen als een plek van ‘virtueel samenzijn’ en de stem te laten horen. Voor veel Surinaamse Nederlanders biedt deze ‘virtuele *stoa*’ ook uitkomst voor het vinden van *roots* en om meer over Suriname te weten te komen. Doordat Surinamers, woonachtig in Suriname en in Nederland, met elkaar in discussie gaan in virtuele velden, veranderen de beelden van elkaar en worden *ideoscapes* overgebracht.

Scapes horen voor de *globals* onder ons wellicht tot de regelmaat van alledag, maar er mag niet vergeten worden dat niet iedereen in het bezit is van deze mobiliteit. *Locals* zijn gebonden aan een bepaalde plek (Bauman, 1998). Misschien dromen zij ervan te migreren, te reizen of om een stem te hebben op het internet, maar het ontbreekt hen aan mobiliteit. Hoewel de Onafhankelijkheid van Suriname voor vrijheid heeft gezorgd, betekent dit niet meteen de bewegingsvrijheid van Surinamers. Sommige Surinamers kunnen als *local* worden beschreven, omdat zij geen toegang hebben tot ICT’s of omdat zij bijvoorbeeld geen visum krijgen om Nederland te bezoeken. De *Digital Divide* geeft deze scheiding van informatierijken door het internet en informatielozen weer. Mobiliteit van *globals* kan leiden tot meer immobiliteit van *locals*. *Globals* hebben de mogelijkheid informatie te verwerven, terwijl *locals* door de snelheid en hun gebrek aan mogelijkheden deze informatie te verwerven, hierdoor steeds verder van de *globals* af komen te staan. Zo kan een uitkomst van mondialisering grotere ongelijkheid betekenen. Het is daarom belangrijk om inzicht te krijgen in de visie van de wereld vanaf een andere locatie. Transnationaal onderzoek is hier zeer geschikt voor, aangezien hierdoor buiten landsgrenzen kan worden gekeken.

De verschillende *scapes* sluiten elkaar dus niet altijd uit en vullen elkaar aan. Het zijn samen de bouwstenen van *transnationalia*, die kunnen bijdragen aan het denken over een nieuwe wereld. De natiestaat als een complexe moderne politieke vorm voldoet niet meer (cf. Appadurai, 1996; Raven, 2008). Migratie- en integratiebeleid in vestigingslanden wijzen keer op keer uit niet te slagen om een eenheid te creëren. Er ontstaat juist meer verdeeldheid binnen landen door de nadruk op het ‘anders-zijn’ van migranten te benadrukken en hun

³² De Nederlandse vertaling van het Griekse woord *stoa* is ‘zuilengang’. Vooral veel mannen in de Griekse Oudheid liepen door de zuilengang en filosofeerden over de wereld. Er werden lessen gegeven door wijsgeren en ook de filosofie ‘het stoïcisme’ is daar ontstaan.

loyaliteit in twijfel te trekken (cf. Ghorashi). Natiestaten zijn alleen nuttig en duidelijk als deel van een systeem en blijken niet in staat om te gaan met onderling verbonden diaspora van mensen en beelden die het hier en nu markeren (Appadurai, 1996). Nu de natiestaat op een cruciaal punt is beland, kan ervan uit worden gegaan dat het materiaal voor een denkbeeldige postnationale structuur al ergens in de lucht moet hangen. Vervolgonderzoek zal moeten uitwijzen hoe deze nieuwe wereld vorm zal krijgen. Migratie zal hierbij centraal staan, omdat het de beweging in de wereld vertegenwoordigt. *Ethnoscap*es stimuleren de andere *scapes*, zoals in deze thesis weergegeven is door Surinaamse transnationale familienetwerken. Appadurai (1996) oppert dat er moet worden gekeken naar *diasporic public spheres*. Ook ik zie hiervan het belang, aangezien *transnationalia* door de *scapes* een vuurproef kan zijn van de postnationale wereldorde. De sturende krachten hierachter zijn individuen, zoals uit de vele voorbeelden in deze thesis van Surinamers, die zich binnen *transnationalia* manoeuvreren. Transnationalisme als een doorlopend proces kan in de vorm van *transnationalia* bijdragen aan het denken over een nieuwe wereldstructuur. Waarbij transnationalisme niet meer vanuit één land, bijvoorbeeld Nederland als vestigingsland, wordt bekeken en zelfs niet tussen twee landen, als Suriname en Nederland, maar grensoverstijgend in transnationale velden. Transnationalisme is hierdoor niet slechts het maken van bruggen naar andere culturen en landen, maar ook een brug naar een denken over de wereld. Virtuele velden zijn hierbij steeds meer in opkomst, waardoor de antropologie van *cyberculture* een rol kan vervullen om bij te dragen aan het debat en aan het denken over een postnationale wereld.

Bibliografie

- Aksoy, A. & K. Robins (2002) 'Banal Transnationalism: The Difference that Television Makes' *Transnational Communities Programme*: 1-23.
- Aksoy, A. & K. Robins (2005) 'New Complexities of Transnational Media Cultures' *Media and Glocal Change* 2: 41-58.
- Anderson, B. (1983) *Imagined Communities: Reflections on the Origin and spread of Nationalism*. London, Verso.
- Appadurai, A. (1996) *Modernity at Large: Cultural Dimensions of Globalization*. London, University of Minnesota Press.
- Bauman, Z. (1998) *Globalization, The Human Consequences*. Cambridge, Polity Press.
- Bernal, V. (2006) 'Diaspora, cyberspace and political imagination: the Eritrean diaspora online' *Global Networks* (6)2: 161-180.
- Bovenkerk (1982) 'Why Return Migrants generally do not turn out to be 'Agents of Change': The Case of Surinam' in: K. Stinner, W.F. De Albuquerque & R.S. Bryce-Laporte (red.), *Return Migration and Remittances: Developing a Caribbean Perspective*. Washington, RIES: 183-215.
- Bovenkerk (1987) 'Twentieth Century Suriname: Continuities and Discontinuities in a New World Society' in Hoefte, R. & P. Meel (2001) (eds.) Leiden, Ian Randle Publishers.
- Bretell, C. (2000) 'Theorizing Migration in Anthropology. The Social Construction of Networks, Identities, Communities, and Globalscapes' in: C. Bretell & J.F. Hollifield (red.) *Migration Theory. Talking Across Disciplines*. New York: Routledge, 97-136.
- Bretell, C. (2003) 'Migration Stories: Agency and the Individual in the Study of Migration' in: C. Bretell *Anthropology and Migration. Essays on Transnationalism, Ethnicity, and Identity*. Walnut Creek: Alta Mira Press, 23-46.
- Buddingh, H. (1999) *Geschiedenis van Suriname*. Utrecht, Het Spectrum.

Castles, S. & M. J. Miller (2003) 'International Population Movements in the Modern World' in Castles, S. & M. J. Miller (ed.) *The Age of Migration*. Third Edition. New York, The Guilford Press.

Duijnhoven, J. van & Y. van der Pijl (2010) 'Pom, patat en pasta: Surinaamse publieke eetcultuur in mondiaal perspectief', *Oso: Tijdschrift voor Surinamistiek en het Caraïbisch gebied*, 29(2) forthcoming.

Escobar, A. (1994) 'Welcome to Cyberia: Notes on the Anthropology of Cyberculture' *Current Anthropology*, Vol. 35, No. 3: 211-231.

Fermin, A. & S. Van der Hijden (2004) 'Marokkaanse en Turkse overheden en transnationaal burgerschap' *Migrantenstudies* 4: 221-237.

Foucault, M. (1979) 'Panopticism' F. Webster (ed.), *The Information Society Reader*, Londen, Routledge: 302-312.

Gellner, E. (2006) *Nations and Nationalism*. Blackwell Publishing.

Geschiere, P. & F. Nyamnjoh (2000) 'Capitalism and Autochtony: The Seesaw of Mobility and Belonging' *Public Culture* 12(2): 423-452. Duke University Press.

Ghorashi, H. (2003) 'Iraanse vrouwen, transnationaal of nationaal? Een (de)territoriale benadering van 'thuis' in Nederland en de Verenigde Staten' in: *Migrantenstudies 2003*, vol 19(3): 140-156, Alphen a/d Rijn, Samson.

Gilroy, P. (1993) *The Black Atlantic: Modernity and Double Consciousness*. Library of Congress Cataloging-in-Publication Data, USA.

Gowricharn, R. (2004) 'Moral Capital in Surinamese Transnationalism' *Ethnic and Racial Studies* vol. 27 (4): 607-621.

De Haas, H. (2008) 'The Complex Role of Migration in Shifting Rural Livelihoods: A Moroccan Case Study' in: T. van Naerssen e.a. (red.) *Global Migration and Development*. New York, Routledge: 21-42.

Harvey, D. (1990) *The Condition of Postmodernity : an enquiry into the origins of cultural change*. Cambridge, Mass., USA , Blackwell.

Hedetoft, U. & Hjort, M. (2002) 'Introduction' in: Hedetoft, U. & Hjort, M. (eds.) *The Postnational Self: Belonging and Identity*. Minneapolis, University of Minnesota Press.

Hobsbawm, E.J. (1990) *Nations and Nationalism since 1780: Programme, Myth, Reality*. Cambridge University Press.

Horst, C. (2008) 'The Role of Remittances in the Transnational Livelihood Strategies of Somalis' in: T. Van Naerssen e.a. (ed.) *Global Migration and Development*. New York, Routledge: 91-110

Karim, H. (1998) 'From Ethnoc Media to Global Media: Transnational Communication Networks Among Diasporic Communities', *Transnational Communities Programme*. University of Oxford: 1-22.

Leung, M.W. H. (2008) 'Homeward-Bound Investors: The Role of Overseas Chinese in China's Economic Development' in: T. van Naerssen e.a. (red.) *Global Migration and Development*. New York, Routledge: 288-308.

Levine, Barry B. (1987) *The Caribbean Exodus*. USA, Greenwood Publishing Group, Inc.

Levitt P. & N. Glick Schiller (2004) 'Conceptualizing Simultaneity: A Transnational Social Field Perspective on Society', *IMR (38) 4*: 1002-1039.

- Van Naerssen (2008) 'We Are Bridging Cultures and Countries. Migrant Organisations and Development in the Netherlands' in: T. van Naerssen e.a. (ed.) *Global Migration and Development*. New York, Routledge: 172-194.
- Nell, L.M. (2008) 'Transnational Migrant Politics' in L.M. Nell *Transnational Migrant Politics. Historical Structures and Current Events*. Amsterdam, University of Amsterdam, dissertation: 19-47.
- Nell, L. & J. Rath (2009) 'Am I Amsterdam? Immigrant integration and urban change' in: Nell, L. & J.Rath (eds.) *Ethnic Amsterdam: Immigrants and Urban Change in the Twentieth Century*. Amsterdam Universtiy Press, Amsterdam.
- Norris, P. (2000) 'The Digital Divide' in F. Webster (ed.) *The Information Society Reader*. London, Routledge: 273-286.
- Olwig, Karen F. (2007) *Caribbean Journeys: An Ethnography of Migration and Home in the Family Networks*. Duke University Press.
- Panagakos, A. & H. Horst (2006) 'Return to Cyberia: technology and the social worlds of transnational migrants' *Global Networks* (6)2: 109-124.
- Potter, R. B. & D. Conway (2008) 'The Development Potential of Caribbean Young Return Migrants' in: T. van Naerssen e.a. (ed.) *Global Migration and Development*. New York, Routledge: 213-230.
- Raven, D. (2009) *Globalia, een reisverslag*. Amsterdam, Thela Thesis.
- Snel, E., G. Engbersen, A. Leerkes (2006) 'Transnational Involvement and Social Integration' *Global Networks* (6) 3: 285-308.
- Vertovec, S. (2001) 'Transnationalism and identity' *Journal of Ethnic and Migration Studies* Vol. 27, No. 4: 573-582.
- Webster, F. & K. Robins (1986) *Information Technology: A Luddite Analysis*. Norwood, NJ, Ablex.
- Wilding, R. (2006) 'Virtual intimacies? Families communicating across transnational contexts' *Global Networks* (6)2: 125-142.

Rapporten

Niekerk, M. (2005) Surinam Country Study. University of Amsterdam.

Geraadpleegde krantenartikelen

Machtsstrijd in Suriname, NRC Handelsblad - door Nina Jurna, 1 juli 2010.

Bouterse gekozen tot president van Suriname, NRC Handelsblad - door Nina Jurna, 19 juli 2010.

Intenties Bouterse nog mysterie, Trouw, 12 augustus 2010.

Geraadpleegde websites

Alle websites zijn als laatst geraadpleegd op 15 augustus 2010.

- Surpost: www.surpost.nl
- Surinam Service Line: surinamserviceline.com
- Afbeeldingen voorblad Jules Wijdenboschbrug over de Surinamerivier:
<http://communities.zeelandnet.nl/data/suriname/index.php?page=13&showpage=5690>
5
- Afbeelding Panopticon
Harvard Kennedy School: www.hks.harvard.edu
- Internetbankieren Surpost: www.surposttransfer.nl
- Waterkant.net, Surinaams internetforum: www.waterkant.net
- Mamjo.com, Surinaams internetforum: www.mamjo.com
- Facebook, sociale netwerksite: www.facebook.com
- Hyves, sociale netwerksite: www.hyves.nl
- Skype, site t.b.v. communicatie: www.skype.nl
- Koninklijke Nederlandse Luchtvaartmaatschappij: www.klm.nl
- Surinam Airways (SLM): www.slm.nl
- Valuta.nl, voor het omrekenen van geldeenheden: www.valuta.nl
- Coinmill, voor het omrekenen van geldeenheden: nl.coinmill.com

Bijlagen

Informanten

Naam informant:	Datum interview:	Plaats interview:
Els	22 februari 2010	Paramaribo
Mina en Ruben	24 februari 2010	Paramaribo
Saskia	25 februari 2010	Paramaribo
Asjanti	3 maart 2010	Paramaribo
Marion	3 maart 2010	Paramaribo
Rachael	4 maart 2010	Paramaribo
Sures	9 maart 2010	Paramaribo
Irwin	17 maart 2010	Paramaribo
Gerson	24 maart 2010	Paramaribo
Guno	24 maart 2010	Paramaribo
Renny	25 maart 2010	Paramaribo
Nina	29 maart 2010	Paramaribo
Amir	2 april 2010	Paramaribo
Frans	7 april 2010	Paramaribo
Carmen	9 april 2010	Paramaribo
Harold	28 januari en 22 april 2010	Rotterdam
Ramesh	28 januari en 22 april 2010	Rotterdam
Renuka	26 april 2010	Amsterdam
Sharon	27 april 2010	Amsterdam
Kim	2 mei 2010	Den Haag
Hermine	14 januari en 6 mei 2010	Rijswijk (bij Den Haag)
Tino	28 januari en 11 mei 2010	Rotterdam
Elvira	12 mei 2010	Rotterdam
Vergilia	19 mei 2010	Den Haag
Mine	20 mei 2010	Rijswijk (bij Den Haag)

Geraadpleegde bedrijven en instanties

- Transolution Cargo Caribbean N.V., Paramaribo
- Surpost, Paramaribo
- ICT center Surpost, Paramaribo
- Marion's Inklaringen, Paramaribo
- Finbel, Paramaribo
- Surinam Service Line, Rotterdam
- Surichange, Rotterdam
- Ramesh Travel Service, Den Haag
- Vereniging Herdenking Javaanse Immigratie, Paramaribo
- Cultuur Studie Centrum, Paramaribo

Betrokken internetsites

Op de onderstaande internetsites heb ik een participerend onderzoek uitgevoerd:

- Waterkant.net
- Mamjo.com
- Hyves
- Facebook
- Skype